

โอศาเรตัพพธรรม
หลักปฏิบัติเกี่ยวกับโลกุตตรธรรม

~~~~~

— ๑๓ —

วันเสาร์ที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๔

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายในวันนี้มีโดยหัวข้อว่า **หลักปฏิบัติเกี่ยวกับโลกุตตรธรรมขั้นต้นและเดี่ยวน**. การบรรยายในวันนี้ น่าจะจด เพราะว่า อาตมา เป็นหวัด; แต่ก็ไม่อยากจะจด เพราะว่าจะเสียกำหนดการที่กำหนดไว้ ดังนั้น ก็จะได้ว่าไปตามเรื่องเท่าที่จะทำได้.

“โลกุตตรธรรมขั้นต้นและเดี่ยวน” เมื่อพูดขึ้นอย่างนี้ คนโดยมากก็ฉงน หรือไม่เชื่อ เพราะได้ยินได้ฟังกันมาเป็นอย่างอื่น, **มีความเชื่อกันจนเป็นธรรมเนียมเป็นอย่างอื่น คือไม่ใช่ขั้นต้นและเดี่ยวน**. หมายความว่าต้องรอต่อตายแล้ว อีกก็ชาติ หรือก็สืบชาติ หรือร้อยชาติพันชาติก็ไม่แน่; เพราะเขาถือว่าเป็นสิ่งที่ยากที่จะลูถึงได้. ส่วนอาตมาบอกว่า **“ขั้นต้นและเดี่ยวน”** มันต่างกันยิ่งกว่าหน้ามือเป็นหลังมือ ไปเสียอีก; เพราะฉะนั้นเราจะต้องพิจารณากันดูว่ามันเป็นอย่างไร.

๔๖๖

โลกุตตรธรรม คืออะไร

ข้อแรกที่สุดก็ต้องพิจารณากันถึงคำว่าโลกุตตระ หรือโลกุตตรธรรม นั้นเอง. คำว่า “โลกุตตรธรรม” ที่รู้จักกันทั่วไปแต่ก่อนก็คือ โลกุตตรธรรม ๙ : ๙ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ รวมกันเป็น ๙. มรรค ๔ ผล ๔ ก็คือ : โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผล สกิทาคามีมรรค สกิทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล อรหัตตมรรค อรหัตตผล ๔ คู่ใน ๘ ข้อ แล้วมีนิพพานอีก ๑ รวมเป็น ๙ เรียกว่าโลกุตตรธรรม ๙. โลกุตตรธรรม ๙ อย่างนี้ไม่เคยพบในบาลีพระพุทธานุญาต คือไม่มีพระพุทธานุญาตที่พูดถึงโลกุตตรธรรม ๙ อย่างที่เราถือกันอยู่เป็นประจำ; คงมีอยู่แต่ในหนังสือชั้นหลังๆ. เรื่องอื่นๆที่ไม่ได้มีในพระพุทธานุญาต เช่นบารมี ๑๐ อย่าง หรืออะไรต่างๆเหล่านั้นก็มีอยู่เป็นอันมาก ล้วนแต่มีขึ้นในหนังสือชั้นหลังด้วยกันทั้งนั้น.

คำว่า “โลกุตตระ” ที่เป็นพระพุทธานุญาตโดยตรงนั้น มีพบแค่ในเรื่องที่เกี่ยวกับสุญญตา. ถ้าตรงไหนมีเรื่องสุญญตา ที่พระพุทธานุญาตตัวเอง; ตรงนั้นจะต้องมีคำว่า “โลกุตตรา” อยู่ด้วยเสมอไป. บทที่แพร่หลายที่สุดก็คือบทที่ว่า *เย เต สุตตุนตา ตถาคตภาสิตา คมภิรา คมภิรตฺตา โลกุตตรา สุนฺณคปฺปปฏิสฺยตฺตา* แปลใจความสั้นๆง่ายๆในภาษาไทยก็คือว่า : *สุดต้นตะที่พระตถาคตได้กล่าวแล้ว เป็นเรื่องลึกซึ้ง เป็นเรื่องที่มีอรรถลึกซึ้ง เป็นเรื่องที่อยู่นอกโลก และประกอบอยู่ด้วยสุญญตา.* อย่างนี้มีหลายแห่งในพระพุทธานุญาต ที่พูดถึง “โลกุตตรา”; แต่ไม่เคยมีที่แยกออกเป็น ๙ เหมือนที่เรารู้จัก. เพราะฉะนั้นที่เราคุ้นเคยจนจึงไขว่กันอยู่กับที่พระพุทธานุญาต. แต่ว่ามีทางที่จะทำความเข้าใจกันได้ต่อไป; เราจะต้องพยายามทำความเข้าใจ ความหมายเฉพาะ แม้จะเป็นเรื่องปลีกย่อยของเรื่องนั้นๆ.

ในข้อแรกจะต้องทำความเข้าใจกันถึงคำว่า **โลกุตตระ**. โลกุตตระนี้ตัวหนังสือแปลว่า **พ้นโลก หรือเหนือโลก**; แต่ว่าพวกชาวบ้านมักจะแปลเป็นภาษาไทยว่าโลกอุดร, คนแก่ๆ จะพูดว่าโลกอุดร. เมื่อฟังคำว่าโลกอุดร มันก็มี

ความหมายเพี้ยนต่อไปอีก กลายเป็นโลกอีกโลกหนึ่ง ทางทิศอุดร หรืออะไรทำนองนั้น. ที่จริงตัวหนังสือที่ว่า โลกุตตระ = โลก + อุตตระ รวมกันเป็นโลกุตตระนั่นเอง กลายมาเป็นคำว่าโลกอุดร. โลกะ แปลว่า โลก, อุตตระแปลว่า ยิ่ง หรือเหนือ, **โลกุตตระก็แปลว่าเหนือโลก หรือยิ่งกว่าโลก หรือพ้นไปจากโลก.** ที่นี้ คำว่า โลกอุดรก็อย่างเดียวกัน คือมาจากคำว่าโลกุตตระนั่นเอง; ถ้าใครสมักรจะใช้คำว่า โลกอุดรก็ให้เข้าใจเสียว่า เป็นคำที่หมายถึงเรื่องที่พ้นโลกหรือเหนือโลก.

ปัญหา ที่ ต้องพิจารณา

ที่นี้ก็มีข้อที่จะต้องพิจารณาดูต่อไปว่า ที่ว่า “เหนือโลก” หรือ “พ้นโลก” **หมายถึงอะไร?** อะไรที่อยู่เหนือโลก หรือพ้นโลก? ถ้าหมายถึงแผ่นดิน หรือสถานที่ หรือวิมาน หรืออะไร ที่อยู่เหนือโลกพ้นโลก อย่างนี้ก็ยิ่งผิดต่อไปอีก. ในบาลี เรียกว่า **โลกุตตรธรรม** แปลว่า **ธรรมที่เหนือโลกหรือพ้นโลก.** ที่นี้คำว่า “ธรรม” นี้มีความหมายกว้าง : **หมายถึงข้อปฏิบัติเพื่อให้เป็นอย่างนั้น ก็ได้, หรือหมายถึง ภาวะที่เป็นอย่างนั้น ก็ได้.** ในที่นี้หมายถึงภาวะที่ให้เป็นอย่างนั้น ก็มีข้อที่จะต้องถามต่อไปว่า ภาวะของอะไร? ก็ไม่มีภาวะของอะไรนอกจากภาวะของจิต; ฉะนั้น คำว่า **โลกุตตรธรรม** จึงแปลว่า **ภาวะของจิตที่อยู่เหนือโลก.**

“ภาวะของจิตของมนุษย์ที่อยู่เหนือโลก” นี้ คนธรรมดาที่ยังพึ่งไม่ออก อีกว่า จิตจะอยู่เหนือโลกได้อย่างไร? เมื่อจิตก็อยู่ในร่างกาย ร่างกายก็อยู่ในโลก; แล้วภาวะของจิตที่อยู่เหนือโลกนั้นเป็นอย่างไร? ก็มีปัญหามาต่อไป. ปัญหาชนิดนี้ เกิดขึ้นมาจากความที่ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าโลก. คำว่า “โลก” มิได้หมายถึงแผ่นดิน เสมอไป; แต่หมายถึงอะไรๆที่เป็นความหมายของโลก, หรือเป็นพิษสงอันร้ายกาจของโลก. ฉะนั้นคำว่า “อยู่เหนือโลก” อย่างนี้ก็หมายความว่า “อยู่เหนือความครอบงำของโลก”. ในโลกนี้มีอะไรๆ หลายๆอย่างที่จะครอบงำจิต. ถ้าจิตอยู่เหนือ

อำนาจครอบงำนั้นแล้ว ก็ต้องเรียกว่า **อยู่เหนือโลก คือเหนือความครอบงำของโลกนั้นเอง.** ที่นี้โลกจะมีอะไรสำหรับครอบงำจิตใจของสัตว์? ก็มีเรื่องที่ถูกกล่าวไว้ในพระบาลีโดยชัดเจน ซึ่งจะได้กล่าวกันต่อไปข้างหน้า.

เดี๋ยวนี้เรากำลังวินิจฉัยกันถึงข้อที่ว่า : **โลกุตระนั้นคืออะไรแน่? แล้วทำไมจึงมีโคตมและเกสว?** ถ้าหมายถึงมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ก็มีได้ต่อเมื่อบรรลุมรรค ๔ ผล ๔ หรือบรรลุนิพพาน. จะมีที่นี้และเดี๋ยวนี้ได้อย่างไร? นี่แหละคือข้อที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจ และยังเกี่ยวข้องกันอยู่กับคำหลาย ๆ คำที่ทำให้เข้าใจยาก; แม้ที่เรียกว่ามรรค ๔ ผล ๔ นั้น ก็ยังต้องเอามานิพนธ์อีกต่อหนึ่ง. มรรค ๔ หรือผล ๔ ก็คือ พระโสดาฯ พระสกิทาคาฯ ฯลฯ อย่างที่กล่าวมาแล้ว.

พระโสดาบันที่ยังเป็นศรัทธาเรณ ยังเสวยกามคุณ ยังบริโภครสอันเกิดจากเพศตรงกันข้าม ยังมีภรรยาสามี อย่างนี้จะเรียกพระโสดาบันนั้นเป็นโลกุตระกันได้อย่างไร? ในความหมายไหน?

พระสกิทาคามี ก็ยังเป็นอย่างนั้น คือ **ยังเป็นมรวาส** ยังมีภรรยาสามี ยังบริโภครสอันเกิดจากเพศตรงกันข้าม อย่างนี้เป็นต้น.

ที่นี้ขึ้นไปถึง**พระอนาคามี** พระอนาคามีไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ ไม่เกี่ยวข้องกับเพศตรงกันข้าม แต่ดู**ก็ยังพะวงอยู่เป็นอันมากในรูปาจรภพ** คืออยู่ในภพที่บริสุทธิ์สะอาดอย่างที่เรียกกันว่า รูปภพ ยังมีอาลัยอาวรณ์ไม่อยากจะจากไปจากภพ. ขอให้เข้าใจว่าภพนั้นมี ๓ ภพ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ พระอนาคามีแม้จะไม่พะวงอยู่ในกามภพ แต่ก็ยังพะวงอยู่ในรูปาจรภพ ถือเป็นที่สุดสบาย จึงมีอาการเหมือนกับยังพะวงอยู่ในรูปาจรภพนั้นเป็นอันมาก อย่างนี้จะเรียกว่าเป็นโลกุตระได้อย่างไร?

พระอรหันต์ท่าน^๕ที่อยู่เหนือภพทั้ง ๓, อยู่เหนือทุกอย่างซึ่งเป็นเครื่องเกาะเกี่ยว; ส่วนพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี นั้นยังมีเรื่องเกาะเกี่ยว เกี่ยวกับภพ เกี่ยวกับโลก อย่างนี้จะเรียกว่าเป็นผู้^๕อยู่เหนือโลกได้อย่างไร? ผู้ที่อยู่เหนือโลกโดยสิ้นเชิงก็มีแต่พระอรหันต์.

ที่ภาวะของพระอรหันต์ก็จะดู^๕ซำก้นกับเรื่องของนิพพาน. **พระอรหันต์ย่อมบรรลุนิพพาน ๒ ประการคือ สอุปาทิเสสนิพพาน, หรือ อนุุปาทิเสสนิพพาน;** ไม่บรรลุนิพพาน ๒ อย่างนี้ก็ไม่ใช่พระอรหันต์. เรื่องพระอรหันต์เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับนิพพานโดยตรงอยู่แล้ว ทำไมจะต้องพูดถึงนิพพานให้เกินเข้ามาอีกกลายเป็น ๔?

ปัญหาดังกล่าวนี้แหละเป็นข้อที่ชวนฉงน ไม่ใช่จะชักชวนให้คิดให้ยุ่งหัว; แต่ต้องการจะให้พิจารณาให้ดี จนให้พบว่า ที่เรียกว่าอยู่เหนือโลกนั้นเป็นอย่างไร? และตามที่เราสम्मตกันอยู่เอง ว่ากันเอาเองนี้ ว่ามรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ เป็นโลกุตตระนั้นมันยังเป็นที่น่าสงสัยอย่างไร? ก็เป็นที่น่าสงสัยอย่างที่ว่ามาแล้ว : ว่าพระโสดาบัน พระสกิทาคามี ยังพะวงอยู่ด้วยกามภพ, พระอนาคามียังพะวงอยู่ด้วยรูปาวจรภพ; พระอรหันต์ท่าน^๕ที่อยู่เหนือภพโดยประการทั้งปวง แล้วก็มีนิพพานโดยสมบูรณ์. นิพพานของพระอรหันต์ก็เป็นอย่างเดียวกับคำว่านิพพานโดยทั่วไป. พระอรหันต์อยู่เหนือโลกนี้ฟังได้ง่ายเข้าใจได้ง่ายชัดเจนที่สุด; แต่พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี จะอยู่เหนือโลกนั้นเข้าใจได้ยาก. ขอให้ไปลองคิดดูอย่างนี้.

การอยู่เหนือโลก หรือโลกุตตรธรรม มีได้ทั้งนี้และเดี๋ยวนี้

หนทางออกก็มีอยู่ทางเดียวคือว่า : **พระโสดาบัน** เป็นต้น^๕นี้เป็นแค่เพียงผู้^๕ที่แน่นอนว่าจะอยู่เหนือโลกเท่านั้น เวลานี้ยังไม่ได้อยู่เหนือโลก; แต่เป็นผู้^๕ที่แน่นอนว่าจะอยู่เหนือโลก. ฉะนั้นจึงสงเคราะห์ไว้เป็นฝ่ายผู้^๕ที่อยู่เหนือโลก ไม่เอามารวมไว้กับบุุคคลที่จมโลก. ถ้าอธิบายอย่างนี้ ก็พอจะเข้าใจได้ ว่า **พระอริยบุคคล**

ชั้น ๆ ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์นั้น เป็นผู้ที่แน่นอนว่าจะอยู่เหนือโลก จึงจัดไว้ในฝ่ายเหนือโลก.

ผู้ที่เข้าใจ “เรื่องเหนือโลก” ยังต้องรู้จักสังเกตให้มากกว่านี้ว่า เมื่อพระโสดาบัน เป็นต้น ถูกจัดไว้ฝ่ายเหนือโลกแล้ว เราก็น่าจะนึกถึงอาการที่อยู่เหนือโลก บางอย่างของคนอื่นต่อไป; โดยเฉพาะก็คือ **บุคคลนั้นเอง** ในบางโอกาส **ในบางเวลา**คนเรายังมี**เวลาที่จะเป็นอิสระไปจากความเป็นคนของโลก**, ภาวะจิตใจของคนเราต้องมีเวลาวางจากการบีบคั้นของโลก. ถ้ามีการบีบคั้นของโลกไม่ว่างเสียเลยแล้ว คนเราก็เป็นบ้าตายหมด ไม่มีโอกาสที่จะมานั่งพุดนั่งฟังกันอยู่ที่นี่ได้. ฉะนั้นขอให้สังเกตดูให้ดีโดยยุดิธรรมว่า เรามีได้อยู่ภายใต้การบีบคั้นของโลก ตลอดวันตลอดคืน ทุกลมหายใจเข้าออก.

การบีบคั้นของโลกจะมีเป็นครั้งเป็นคราว, เป็นเรื่องเป็นราวคราวหนึ่ง ๆ เท่านั้น ก็คือ **เมื่อเผลอ เมื่อไม่มีสติเพียงพอ**; เพราะไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นเข้า; เมื่อนั้นแหละจะถูกสิ่งที่เรียกว่าโลกบีบคั้น หรือเผลอ หรือกดทับ หรือพัวพันหุ้มห่ออะไรต่าง ๆ ก็แล้วแต่จะเรียก. พอความรู้สึกอันนั้นหมดไป จิตใจของคนเราก็กลับเป็นจิตที่ว่างอยู่อย่างเดิม; เรียกว่า **“โลก” ไม่ได้บีบคั้นจิตใจของคนเราไปตลอดเวลา. มันแล้วแต่ว่าเมื่อไรเผลอ : คือขาดสติขาดความรู้** ปล่อยไปตามอำนาจของความไม่รู้คืออวิชชา; เมื่อนั้นก็เกิด **“โลก” ขึ้นมาทันที**, แล้วก็ครอบงำท่วมทับจิตใจของบุคคลนั้น.

ตามธรรมดาโลกก็อยู่แต่โลก มนุษย์ก็อยู่แต่มนุษย์ จิตของมนุษย์ก็อยู่ไปตามประสาจิตของมนุษย์; แต่ว่าจิตของมนุษย์นั้นมันมีเผลอ; **เผลอเมื่อไร โลกก็เกิดเป็นโลกชนิดที่จะครอบงำจิตใจมนุษย์.** ฉะนั้นเราจะต้องรู้ว่า ภาวะของจิตที่อยู่เหนือการครอบงำของโลกนั้น ก็มีอยู่อย่างหนึ่ง; ภาวะของจิตที่ยังไม่ถูกโลกครอบงำ

นี้ก็มีอยู่อย่างหนึ่ง. แต่ผลมันคล้าย ๆ กันคือว่า **ถ้าไม่ถูกโลกครอบงำแล้ว จิตใจก็ยังคล้าย ๆ กัน คือว่าง** หรือเป็นอิสระจากอำนาจบีบคั้นของโลก.

อีกประการหนึ่งคำว่า **“โลกุตตรา”** ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่าเนื่องเฉพาะด้วยสัญญาตานี้ **เป็นเรื่องที่มีความหมายลึกซึ้ง**, ลึกซึ้งสำหรับเราจะต้องพิจารณาดูให้ดีว่า คำว่า **“โลกุตตรา”** ในที่นี้ไม่ได้เล็งถึงมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ โดยตรง; แต่กล่าวไว้กว้าง ๆ ว่า **“เรื่องเกี่ยวกับสัญญาตาแล้วละก็เป็นเรื่องเหนือโลก”**, ธรรมะที่เกี่ยวกับสัญญาตาแล้วละก็เป็นเรื่องเหนือโลก, หรือภาวะของจิตที่ประกอบอยู่ด้วยสัญญาตาแล้ว ก็เป็นภาวะของจิตที่อยู่เหนือโลก; เป็นคำกลาง ๆ **ไม่ต้องระบุลงไปว่าได้แก่บุคคลใด ที่ไหน อย่างไร; อย่างนี้ก็ได้.**

เมื่อ**ใครมีจิตใจเป็นอย่างไหนก็เรียกว่าคนนั้นเป็นอย่างนั้น**, ถ้าเป็นขั้วคราวก็เป็นอย่างขั้วคราว, ถ้าเป็นอย่างถาวรตลอดไปก็เรียกว่าอย่างถาวรตลอดไป. มันจึงแปลกกันอยู่แต่ที่ว่าบุุชชนคนธรรมดา บางคนมีจิตใจว่างจากการบีบคั้นของโลกเพียงขั้วคราว. **พระอรหันต์พวกเดียวกันนี้จะมีจิตใจว่างจากการบีบคั้นของโลกโดยสิ้นเชิง.** พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี ก็ยังถูกโลกบีบคั้นอยู่เป็นคราว ๆ เช่นเดียวกับคนธรรมดา; แต่ว่าในลักษณะที่อ่อนกว่า หรือเบาว่าบุุชชนธรรมดาสามัญทั่วไป. แต่เมื่อเล็งถึงข้อที่ว่ายังถูกอำนาจของโลกบีบคั้นแล้วก็ยังถูกบีบคั้นอยู่ด้วยกันทั้งนั้น.

บุุชชนก็ตกหนักในฐานะที่ถูกบีบคั้นมาก จนกลายเป็นนรก หรืออบายไปที่เดียว, ซึ่งจะมี**ความร้อนใจเป็นนรก**, จะมี**ความหิวเป็นเปรต**, จะมี**ความขลาดกลัวเป็นอสุรกาย**, หรือจะ**โง่เป็นสัตว์เดรัจฉาน**ไปในที่สุด; นี่มันมากถึงอย่างนี้. บุุชชนยังมีอะไรที่จะเป็นเครื่องต่อต้านการบีบคั้นของโลกน้อย; ฉะนั้นถึงคราวที่โลกจะบีบคั้น มันก็บีบคั้นได้มากถึงอย่างนี้. **ต่อเมื่อได้ศึกษาฝึกฝนเรื่อย ๆ ไป**

มีสติปัญญา ก็ค่อยกระเตื้องขึ้นมา ๆ เป็นกัลยาณบุรุษขึ้นชั้นแล้ว; **โลกก็บีบคั้นได้น้อยลง**; กระทั่งเป็นพระอริยเจ้าขั้นต้น ๆ : คือเป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี เป็นต้น, **โลกก็บีบคั้นได้น้อยลง** ไม่ถึงขนาดที่เรียกว่าตกนรก หรือตกอบายอีกต่อไป. ผู้ที่ถูกโลกบีบคั้นได้น้อยลง ไม่ร้อนใจเหมือนตกนรก ไม่หิวเหมือนเปรต ไม่โง่เหมือนสัตว์เดรัจฉาน ไม่ซี้ซลัดเหมือนอสุรกายอีกต่อไป; นี่ก็พอเรียกได้ว่าเป็น **พระโสดาบันผู้แรกถึงกระแสของนิพพาน** แต่ยังไม่ถึงพระนิพพานโดยสมบูรณ์.

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ก็เป็นการสมควรแล้ว ที่จะจัดพระโสดาบันไว้ในฝ่ายของโลกุตตระ คือผู้ที่อยู่เหนือโลกโดยแน่นอนในอนาคต หรือจะเรียกว่าเป็นชั้นเตรียมก็ได้; จะไปจัดไว้ฝ่ายบุรุษก็ไม่ถูก, จะว่าเหนือโลกโดยสิ้นเชิงก็ยังไม่ได้, แต่เป็นผู้เตรียมพร้อมที่จะเหนือโลกโดยสิ้นเชิง. ส่วนพระบาลีที่เกี่ยวกับ **สัญญาตา** นั้น **กล่าวไว้เป็นกลาง ๆ ว่า** : **ถ้ามีการประกอบอยู่ด้วยสัญญาตาก็ต้องเรียกว่าเหนือโลกไม่มากนัก** **น้อย** ไม่ตลอดเวลาที่ชั่วคราว; ฉะนั้นจึงมีความหมายที่กว้างอันเป็นความหมายที่เราควรสนใจ.

คนธรรมดาสามัญควรสนใจเรื่องเกี่ยวกับสัญญาตา ก็เพื่อจะให้เราได้พบ **ภาวะ** **ที่จิตของเราตามธรรมดาสามัญ** **อาจจะอยู่เหนือการครอบงำของโลกได้เป็นพัก ๆ** หรือเป็นคราว ๆ ด้วยเหมือนกัน. อย่างเช่นว่า ท่านกำลังนั่งอยู่ที่นั่น ก็เรียกว่า “ว่างจากการบีบคั้นของโลก” **แม้แต่ชั่วขณะที่นั่งอยู่นั้น** มันก็ยังมีลักษณะแสดงให้เห็นว่า **เรากำลังว่าง หรือปลอดภัยจากการบีบคั้นของโลก.** เมื่อเราอยู่กับบ้าน อยู่กับการงาน อยู่กับความรับผิดชอบ อยู่กับสิ่งที่ยุ่งวนให้เกิดกิเลสหนาชนิดนั้น จิตไม่เป็นอย่างนี้; แต่จิตถูกบีบคั้น ให้อยู่ได้อำนาจของสิ่งที่เรียกว่าโลก.

เมื่อจะ **ศึกษาเรื่องโลกุตตระ** ก็จำเป็นที่จะต้องเริ่มต้น ก. ข. ก. กา กันไปก่อน : จากการศึกษา **ให้รู้จักภาวะของจิตของเราเอง** โดยไม่ต้องไปเชื่อตามคนอื่น **ว่าจิตที่ว่างจากการบีบคั้นของโลก หรืออยู่นอกเหนือการบีบคั้นของโลกเป็นอย่างไร?**

แม้ว่าจะมีอยู่ชั่วขณะอันเล็กน้อย จิตก็ยังมีลักษณะที่ผัดกันโดยตรงกันข้ามจากขณะ
ที่มันอยู่ใต้ความบีบคั้นของโลก. เพราะฉะนั้นจงสนใจให้สุดความสามารถของแต่ละ
ละคน ๆ; เพราะว่า “**ความที่ปราศจากความบีบคั้นของโลก**” นั้นแหละเป็น**ลักษณะ**
ของนิพพาน.

เราพอใจ สนใจ ในสิ่งที่เรื่อกว่านิพพาน; แล้ว **ทำไมจึงไม่สนใจในคั**
นิพพานจริง ๆ คือภาวะที่จิตมันว่างจากการบีบคั้นของโลกซึ่งเรียกว่าโลกุตระนี้เล่า?
การที่จิตจะว่างได้ เป็นอิสระได้ เป็นพัก ๆ อย่างนี้ ย่อมดีกว่า ที่จะติดคุกติดตะรางไป
ตลอดวันตลอดคืนตลอดชีวิต, จิตมีเวลาว่างบ้าง สลับกันอยู่อย่างนี้ ก็นับว่าเป็นการดี
อย่างยิ่งแล้ว; คือช่วยถ่วงกันให้พอดี ไม่ให้บ้ามากนัก และก็ไม่ได้เกินไป; เพื่อ
ค่อย ๆ รั้งขึ้นไปตามลำดับ ๆ ว่ามันจะต้องเป็นอย่างไร? มันมีอยู่อย่างไร? และควรจะ
กำจัดส่วนไหนออกไป? ควรจะพอกพูนสิ่งไหนเข้าไป?

สำหรับคำว่า “นิพพาน” นั้น **ในที่บางแห่งพระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่าง**
ว่า : ความสุขที่เกิดมาจากจตุตถฌานนี้เป็นตัวอย่างแห่งรสของนิพพาน อย่างนี้ก็มี;
เพื่อว่า คนที่ยังไม่ได้บรรลุนิพพานจริง ๆ อยากจะชิมรสของพระนิพพานให้เต็มที
ร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ทำได้ โดยการชิมรสของจตุตถฌาน; พยายามเจริญสมาธิขึ้นไป
ถึงชั้นจตุตถฌานก็จะได้รับความสงบสุขทางจิตใจ พอที่จะเรียกได้ว่าเป็นรสของพระ-
นิพพาน. มันต่างกันแต่ว่ารสของพระนิพพานแท้จริงนั้น ตายตัวลงไป ไม่กลับ
เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น; ส่วนรสของจตุตถฌานนี้ แม้จะสูงสุดอย่างนั้นแล้ว อาจกลับ
เปลี่ยนลงมา เป็นปกติธรรมดาได้; เพราะยังไม่ใช่นิพพานที่แท้จริง, เป็นเพียง
นิพพานให้ชิมดูเป็นตัวอย่าง, หรือนิพพานสำหรับผู้ที่รีบด่วน จะชิมรสของพระ-
นิพพานโดยเร็ว ก็ชิมได้เหมือนกันเท่านั้นในขณะนั้น.

แต่โดยเหตุที่นิพพานตัวอย่างยังกลับเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปได้ จึงเรียกว่ายัง
ไม่แท้จริง ยังไม่เด็ดขาด; เรียกโดยบาลีเขาเรียกว่าเป็น **กุปฺปธรรม** คือกลับกำเริบได้.

ถ้าไม่กลับกำเริบได้อีกต่อไป ไม่เปลี่ยนแปลงได้อีกต่อไป ก็เรียกว่า **อกุปปธรรม**. ฉะนั้นการที่เราจะมีจิตว่างจากการบีบคั้นของโลกนั้น มันเป็นลักษณะกุปปธรรม คือ ยังกลับเปลี่ยนแปลงได้. เราก็มั่นใจแต่เพียงว่าจะรักษา “จิตว่าง” ไว้ให้มากขึ้น ๆ จนว่างติดต่อกันไม่มีการเปลี่ยนแปลง. วันหนึ่ง ๆ เรามี “จิตว่าง” จากการบีบคั้นของโลก ๒—๓ คราว ก็ยิ่งดีกว่าไม่มีเสียเลย.

ทีนี้เราทำให้มันมากขึ้น เป็นวันหนึ่ง ๆ มีนิพพานตั้ง ๑๐ คราว ๒๐ คราว ระยะเวลาที่ถูกบีบคั้นก็จะน้อยลงไป, เวลาที่ว่างไม่ถูกบีบคั้นก็จะมากขึ้น; ขยายส่วนที่ไม่ถูกบีบคั้นให้มากขึ้น ๆ ออกไป เดียวก็เต็มวัน คืออยู่ได้ด้วยจิตที่ปราศจากการบีบคั้นของโลกได้ตั้ง ๒๔ ชั่วโมง วันรุ่งขึ้นมันจะเปลี่ยนไปบ้างก็ช่างมัน; นับว่าดีอยู่แล้วที่เราได้นิพพานไว้ได้ตั้งวันหนึ่ง. เดือนหนึ่งเอาไว้ได้หลาย ๆ วัน, ให้หลายวันมากขึ้น จนได้ทั้งเดือน, หลาย ๆ เดือนก็เอาไว้ได้เดือนหนึ่งหรือหลาย ๆ เดือน; แล้วปีหนึ่งก็ยังได้ตั้งหลายเดือน. คือขยายออกไปอย่างนี้เรื่อย ก็เป็นความแน่นอนว่า สักวันหนึ่ง มันจะมีเต็มที ไม่เปลี่ยนกลับไปกลับมา. ฉะนั้น คุณธรรมสูงสุดที่ปรากฏแก่จิตเป็นครั้งแรกนั้น จะต้องสนใจและเข้าใจ; ถ้าไม่สนใจ ไม่เข้าใจ ก็จะเป็นคนโง่ ๆ คักคาน, หรือยิ่งไปกว่าคักคาน; เพราะฉะนั้นนิพพานมาปรากฏให้ชิมลองอยู่เสมอ ก็หาสนใจไม่.

นี่แหละขอให้คิดดูให้ดีเถิดว่า : สิ่งที่เราเรียกว่า **โลกศตธรรม** คือภาวะของจิตที่ว่างจากการครอบงำของโลกนั้น ก็มิใช่น้อย; นั่นแหละคือนิพพานที่แท้จริงชนิดหนึ่งเหมือนกัน หากแต่ว่าเป็นของชั่วคราว. ของชั่วคราวอย่างนี้เรียกในบาลีว่า **สามายิก**, สามายิก แปลว่า **ชั่วสมัย ไม่ตลอดกาล**; ของชั่วคราวก็ยังดีกว่าที่จะไม่มีเสียเลย. ถ้าไม่มีเสียเลยเราก็ตาย หรือเป็นบ้าตาย; นี่เวลาสงบเวลาพักผ่อนยังมีอยู่บ้าง เราจึงไม่เป็นบ้าตายในทางจิตใจ. ในทางร่างกายก็เหมือนกัน

ถ้าเราทำงานเรื่อย ไม่มีพักผ่อน เราก็ต้องตายแน่; ฉะนั้นเราต้องมีการพักผ่อน ทางร่างกายให้สมควรกัน เราจึงไม่ตาย.

ทางจิตใจนี้ก็เหมือนกันอีก **จะต้องมีการพักผ่อน** หรือให้ได้มีโอกาสที่จะพักผ่อนตามสมควรกัน **จึงไม่เป็นบ้า**; อย่างน้อยก็ไม่ปวดหัวไม่เป็นโรคเส้นประสาท. แต่ที่นี้เราต้องการให้มากไปกว่านั้น ก็ขยายเวลาที่เป็นอย่างนั้นให้มากขึ้น ๆ จนติดต่อกันไปหมด; มันก็ไม่ใช่ชั่วขณะ ไม่ใช่ชั่วสมัยอีกต่อไป ก็จะเป็นนิพพานจริง สมบูรณ์เด็ดขาดขึ้นมาได้อย่างนี้.

ทั้งหมดนี้ไม่ได้พูดเพื่ออย่างอื่น นอกจากจะพูดในความประสงค์ ให้ท่านทั้งหลาย **สังเกตดูให้ดี ให้พบสิ่งที่เรียกว่าโลกุตตรธรรม ชนิดที่มีโคธันและเคยวัน**; แม้เป็นตัวอย่างสั้นก็สักนิดสักหน่อยหนึ่ง อย่างนี้ก็ยังเป็นการดี. **ขอยืนยันเรื่อง “โคธันและเคยวัน” เมื่อยังเป็น ๆ ยังไม่ตาย น้อยเสมอไป.** การพูดอย่างนั้นมันขวางกัน มันฝืนกัน กับความรู้สึกของคนแต่ก่อน ที่พูด ๆ กันมาอย่างอื่น : **เขาจะเอาสิ่งเหล่านี้ไปไว้ต่อ “ชาติในอนาคตกาลเบื่องหน้าโน้นเทอญ”** ไม่รู้ว่าก็สืบทอดรื้อชาติพันชาติก็ได้; **พอเราเอามาพูดว่า “โคธันและเคยวัน” เขาก็หัวว่าบ้า หรืออวดดี.** เขาจะว่าอย่างไรก็ตามใจเขา; เราเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ ที่แท้จริง ให้ได้ก็แล้วกัน; เพราะฉะนั้นขอให้ฟังคำอธิบายที่ว่า “โคธันและเคยวัน” ที่ยังเป็น ๆ อยู่แน่แหละ ให้มากขึ้นสักหน่อย.

หลักฐานที่มา ที่จะแสดงให้เห็นว่าเรื่องสำคัญ ๆ ในพระพุทธศาสนานี้ ต้องเป็น “โคธันและเคยวัน” เมื่อยังเป็น ๆ อยู่ทั้งนั้น มีอยู่มากมายที่สุด; และเรื่องสำคัญที่สุด ก็คือเรื่องเกี่ยวกับโลกนั้นเอง. **พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า :** **โลกนี้เกิดขึ้น เหตุให้เกิดโลกนี้เกิดขึ้น ความดับสنيของโลกละดับสني ทางให้ถึงความดับสنيของโลกละดับสني ตถาคตบัญญัติว่ามีในกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้ ที่ยังมีสัญญาและใจ.**

ท่านทั้งหลายลองคิดดูให้ดี คือจะต้องฟังดูให้ดีก่อน แล้วคิดดูให้ดีว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ท่านหมายความว่าอย่างไร? ท่านว่า **“โลกทั้งโลกก็อยู่ในร่างกายที่ยาววาหนหนึ่ง”**; แต่เราไม่กล้าเถียงท่าน เพราะว่าเรานับถือท่าน. ท่านจะพูดว่าอย่างไรเราก็ไม่เถียง. แต่ถ้าเด็กคนหนึ่งมาพูดอย่างนี้เราก็จะตวาดเอาว่า เด็กบ้า, ว่าโลกทั้งโลก จะมาอยู่ในร่างกายยาววาหนหนึ่งได้อย่างไร. เพียงเท่านั้นแล้ว มีหน้าพระพุทธองค์ก็ยังตรัสว่า : **เหตุให้เกิดโลกทั้งหมด ก็รวมอยู่ในร่างกายยาววาหนหนึ่ง**, แล้วยังตรัสว่า **ความคับตันที่ไม่มีเหลือของโลก ก็หาพบได้ในร่างกายที่ยาววาหนหนึ่ง**; แล้วก็ยังแถมต่อไปถึงเรื่องที่ ๔ ว่า **ทางปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งโลกนี้ ก็รวมอยู่ในร่างกายที่ยาววาหนหนึ่ง**; แต่ทรงกำชับยืนยันว่า ภายที่ยังเป็น ๆ.

คำตรัสที่ว่า **“มีสัญญาและใจ”** หมายความว่าในร่างกายที่ยังเป็น ๆ ; ถ้าร่างกายที่ตายแล้ว เป็นอันว่าไม่มีสิ่งเหล่านี้อย่างหมด. ร่างกายที่ยังเป็น ๆ ที่ยาวเพียงประมาณวาหนหนึ่ง มีโลก, มีเหตุให้เกิดโลก, มีความดับสนิทของโลก, มีทางให้ถึงความดับสนิทของโลก; ก็ลองคิดดูเถิดว่ามันเป็นอย่างไรร? มันไม่เหมือนกับเรื่องธรรมดาสามัญทั่วไป ที่เราพูด หรือเราเข้าใจกันอยู่. **เราจะต้องรู้จักโลกชนิดที่หาอยู่ในร่างกายยาววาหนเดียวนี้ได้**, แล้วรู้จักความดับสนิทของโลก คือนิพพาน ที่หาอยู่ในร่างกายที่ยาววาหนเดียวนี้ได้ โดยขนาดและโดยเวลา ก็คือว่า เมื่อยังเป็น ๆ เท่านั้น; ตายแล้วไม่ต้องพูดถึงกัน.

เราจะถือเอาพระพุทธานุชาตินี้ เป็นหลักยืนยันก็ได้ว่า เรื่องของคนตายแล้วไม่ต้องพูดถึง **จะพูดกันแค่เรื่องคนเป็น ๆ**; **ที่เรียกว่าในทฤษฎีธรรม** คือในธรรมอันตนเห็นแล้ว : คือตนรู้สึกได้ เพราะตนยังไม่ได้ตาย. ตนจะเข้าใจได้ จะรู้สึกได้ จะเห็นได้ จะสวดยได้ จะชิมได้ โดยตนเอง; เพราะยังไม่ตาย. เรื่องทางจิตใจต้องเป็นอย่างนี้, เราก็อยากให้เป็นอย่างนี้, พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงยืนยันว่า

เป็นอย่างนี้ ก็คือบทที่เราสวดกันอยู่ทุกวันว่า : **สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ.** **สนฺทิฏฺฐิโก** - อันบุคคลนั้นพึงเห็นได้ด้วยตนเอง. **อกาลิโก** - ไม่ประกอบอยู่ด้วยเวลา. หากแต่ถ้ามีการกระทำถูกต้องเมื่อไร ก็มีผลเมื่อนั้น เป็นเรื่อง ที่เห็นได้เฉพาะคน.

ที่นี้ **เรื่องโลกุตรธรรมก็คือเรื่องความดับสนิทของโลก** นั่นเอง; **แต่หมายถึง** **โลกทางจิตใจ,** **โลกที่เป็นความทุกข์** หรือ**โลกที่เป็นกิเลส;** ไม่ใช่โลกแผ่นดิน. ที่พระพุทธเจ้าท่านว่า **เรื่องเกี่ยวกับโลกทุก ๆ เรื่อง** อยู่ในร่างกายที่ยาวาหนึ่งนี้ ท่าน **หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ;** ฉะนั้น “โลก” จึงสามารถที่จะ**อยู่ในร่างกายที่ยาวาหนึ่งที่ยังเป็น ๆ นี้ได้;** เราจึงมีหวัง หรือควรจะมีหวัง ว่า**เราต้องไถ่ถอนมันและ** **เคี้ยวมัน.**

หัวข้อที่ควรกำหนดกันไว้ทุกคนก็มีอยู่ว่า : **เราต้องการที่จะอยู่เหนือ** **การบีบคั้นของโลกทั้งนี้และเคี้ยวมัน.** ถ้าใครไม่ต้องการสิ่งนี้ ก็แปลว่าคนนั้นยังไม่รู้ค่า ของศาสนา, ยังไม่รู้จักศาสนา, ยังไม่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; รู้จัก แต่ปากเท่านั้น รู้จักแต่ชื่อ; รู้จักแต่ปากสวดร้องท่องบ่นเหมือนนกแก้ว นกขุนทอง เท่านั้น. **ถ้าผู้ใดรู้จักธรรมะตัวจริง,** รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ตัวจริง, **เขาจะมีความเชื่อ มีความหวังที่ว่า** **เราสามารถที่จะอยู่เหนือการบีบคั้น** **ของสิ่งที่** **เรียกว่าโลกได้** **ทั้งนี้และเคี้ยวมัน.**

ควรรู้จัก โลก ว่า เป็นสิ่งน่ากลัว

ต่อไปนี้ **เราควรจะมีถึงความบีบคั้นของโลกกันเป็นส่วนใหญ่** **เพื่อให้รู้จักว่า** **มันน่าเกลียดน่ากลัวสักเท่าไร.** **สิ่งที่เรียกว่าโลกนั้น** **อย่าเข้าใจว่า มีแค่แผ่นดิน;** **แผ่นดินนั้นเป็นเพียงเปลือกของโลก หรือว่าเป็นฐาน** **เป็นภาชนะรองรับสิ่งที่เรียกว่าโลก.** **เราคงจะเียงไปหน่อย** **ที่ไปเห็นแผ่นดินเป็นโลก** **ควรจะถือว่าแผ่นดินทั้งหมดทั้งโลกนั้นไม่ใช่ตัวโลก** **จะเรียกว่าเปลือกก็ได้** **เพราะมันมี**

อะไรใส่ไว้ในนั้น ; จะเรียกว่าฐานรองรับ หรือภาชนะเหมือนถ้วยหรือชามที่จะใส่อะไรไว้ในนั้น ก็ได้. ฉะนั้นเมื่อพูดถึงแผ่นดิน ก็อย่าไปคิดว่าเป็นตัวโลก แผ่นดินเป็นเพียงเปลือกของโลกเท่านั้น. ในแผ่นดิน หรือบนแผ่นดินนั้น มันมีอะไรอยู่? มันก็มีภูเขา มีต้นไม้ มีสัตว์ กระจกมีคน ; เหล่านี้จะเป็นเยื่อเนื้อของสิ่งที่เรียกว่าโลก.

ที่นี้ตัวคนเรานี้ ก็ยังไม่ใช่ตัวคน มันเป็นเพียงเปลือกของคน ; ตัวคนจะต้องเป็นจิตใจของคนที่มีอยู่ในคน นั้นแหละจึงจะเรียกว่าคน. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า **จิตใจนี้เอง เป็นตัวการที่จะทำอยู่** : อะไรต่างๆ จะสุขจะทุกข์ หรือว่าจะสงบ หรือจะวุ่นวาย มันก็เกี่ยวกันอยู่ที่จิตใจนี้เอง. **พระพุทธเจ้าท่านเรียกจิตใจว่าเป็นโลก** นี้มันถูกกว่า ที่คนโง่ๆ จะเอาแผ่นดินมาเรียกว่าโลก. ฟังพิจารณาโดยลำดับ : ในแผ่นดินมีอะไร? ในนั้นมีอะไร? ในนั้นมีอะไร? จนถึงสำคัญที่สุด จะเห็นว่าภาวะที่เป็นจิตใจของสิ่งที่มีอยู่ในโลกนั้นต่างหาก คือตัวการสำคัญ.

อะไรที่เข้าไปอยู่ในจิตใจของคน อันนั้นแหละคือโลกของคน ; เพราะฉะนั้นก็ได้แก่ **ความทุกข์ ที่เข้าไปมีในจิตใจของคน นั้นแหละคือโลก**. จิตใจของสัตว์เดรัจฉานก็ยังใกล้เคียงมากกับจิตใจของคน ; จิตใจสัตว์ไม่ยอมรับเอาสิ่งที่เรียกว่า “โลก” เข้าไว้มากๆ เหมือนจิตใจของคน ; ฉะนั้นปัญหาเกี่ยวกับโลกจึงมีอยู่ในจิตใจของคน มากกว่าที่จะอยู่ในจิตใจของสัตว์เดรัจฉาน. คนมีจิตใจ แล้วมีทางที่จะรับเรื่องราวต่างๆ เข้ามาสู่จิตใจ : ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางกายบ้าง หรือทางจิตใจ ที่จะคิดนึกเอาเองบ้าง, รวมเป็น ๖ ทางด้วยกัน ; เพราะฉะนั้นเรื่องที่จะเข้ามารบกวนจิตใจ จึงเข้ามาได้ง่าย หรือมาก เพราะมีทางที่จะเข้าได้ถึง ๖ ทาง.

ทางที่โลกจะเข้ามาบีบคั้นหัวใจของมนุษย์ เขาเรียกว่า “ทวารหรือประตู” มีอยู่ ๖ ทางได้แก่ : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เป็นประตูปล่อยให้โลก

หลังไหลเข้ามาบิบบคนหัวใจ. นี่คือปัญหา; แล้วปัญหาก็ไปอยู่ตรงที่ว่า **เราตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งที่มาบิบบคน.** ถ้าเราฉลาดพอ, หมายความว่า ถ้าจิตใจของคนฉลาดพอ สิ่งที่มาบิบบคนจิตใจไม่ได้ ก็ไม่มีปัญหา ไม่ต้องเสียเวลานานง่วงตักกันเพื่อให้เหนื่อยเปล่าๆ. เดียวนี้ปัญหามันมีอยู่จริงๆ ตรงที่ **จิตใจของเราไม่สามารถที่จะต่อสู้ของมัน** สิ่งที่จะเข้ามาบิบบคนจิตใจนั้นๆ; **ผลก็คือเรามีความทุกข์อยู่บ่อยๆ** บางทีก็มีความทุกข์จนชินชาไป ไม่รู้สึกว่าเป็นความทุกข์; **มากไปกว่านั้น ก็เห็นความทุกข์เป็นความสุขไปเสียอีก;** ก็เลยหมดเรื่องกัน สำหรับคนที่มองเห็นอย่างนั้น แล้วก็เลยไม่ต้องสนใจในพระพุทธศาสนา.

เราตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งที่เข้ามาบิบบคนเพราะอะไร? ก็เพราะว่าจิตใจหรือตัวเรานั้นมันโง่; **เพราะโง่ จึงได้ไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่เข้ามาบิบบคนจิตใจของเราแท้ๆ.** สิ่งใดจะเข้ามาให้รัก ก็รัก, อะไรจะเข้ามาให้เกลียด ก็เกลียด, เข้ามาเพื่อได้ผลได้กำไรก็รัก หรือยึดมั่น, เข้ามาเพื่อให้เสียให้ขาดทุน ก็ยึดมั่น. นี่แหละเรียกว่า ไม่ว่าสิ่งใดจะมาในแง่ไหน ก็รับเอา; เป็นการยึดมั่นถือมั่นหมด ไม่ว่าแง่ได้หรือแง่เสีย แ่รับหรือแง่ปฏิเสธ. รวมความว่าจะเป็นแง่ *positive* หรือ *negative* จิตใจก็รับเอาทั้งนั้น สำหรับเข้ามาเป็นปัญหา, สำหรับจะได้มาหนกอกหนกใจ แล้วก็มี ความทุกข์ไปไม่ว่าในแง่ได้หรือในแง่เสีย. ได้มาก ๆ ก็เอามาเป็นทุกข์เพราะวิตกกังวล, เสียไปมาก ๆ ก็เป็นทุกข์เพราะว่าเสียตาย, **ถ้ามีการยึดมั่นถือมั่นอย่างนั้นแล้ว ก็เป็นปัญหาทั้งนั้น ไม่ว่าได้หรือเสีย, และจะมีความทุกข์ทั้งนั้นทุกกรณี.**

ถ้าเราเกิดมีจิตใจที่เฉลียวฉลาดขึ้นมา ตามแบบของพระพุทธเจ้า ว่า “กูไม่ยึดถือกับสิ่ง” จริงๆ อย่างนั้นแล้ว ทุกข์เข้าครอบงำไม่ได้ ก็เลยไม่มีปัญหา. ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ชัดว่า **เป็นเรื่องทางจิตใจ ไม่ใช่เรื่องทางกาย,** เป็นเรื่องของทางจิตใจหรือวิญญาณ; ตัวปัญหาก็เป็นปัญหาทางวิญญาณหรือจิตใจ.

เรื่องวิญญานหรือเรื่องของจิตใจนี้ มีได้ทั้งนี้ มีได้เดียวนี้, มีได้
 อย่างติดต่อกันไปอย่างถึยิบ กลับไปกลับมาอยู่ตลอดวันตลอดคืน. เมื่อเรากันพบ
 หรือมองเห็นว่า ปัญหามีอยู่ตลอดวันตลอดคืน **ที่นี่และเดียวนี้, แล้วเราจะไปแก้**
ปัญหานี้ต่อตายแล้ว อย่างนั้นจะเป็นคนบ้าหรือคนดี? ถ้าจะมัวไปคิดว่า ต่ออีกร้อย
 ชาติ - พันชาติจึงจะแก้ปัญหานี้ อย่างนั้นจะเป็นคนบ้าสักกี่ร้อยเท่าที่พันเท่า ในเมื่อ
ปัญหานี้มีอยู่ที่นี่และเดียวนี้ แล้วจะไม่คิดแก้ไขกันที่นี่และเดียวนี้; แล้วจะไป
 แก้ไขต่อตายแล้วนั้นจะทำไปทำไม? **เดียวนี้ที่นี่ จิตใจกำลังถูกความบีบคั้นจากสิ่ง**
ที่เรียกว่าโลก จะต้องเอาชนะให้ได้ที่นี่; อย่าไปมัวนึกถึงชาติหน้าอยู่เลย.

ขอพูดอีกที่หนึ่งว่า **ที่พูดทั้งหมดนี้ ไม่ได้สอนให้เลิกเชื่อเรื่อง**
ชาติหน้า; เรื่องชาติหน้าหรือชาติต่อไปนั้น ใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตามใจ.
ใครจะเชื่อก็ได้ แต่ขอให้มองเห็นว่า ที่นี่และเดียวนี้เป็นชาติที่สำคัญกว่า;
 เพราะว่าปัญหามีอยู่ที่นี่, ความทุกข์มีอยู่ที่นี่, กำลังเผาผลาญอยู่ที่นี่. เราต้องแก้ปัญหา
 เหล่านี้ให้ได้ที่นี่.

ที่นี้มีนิวาสอยู่ตรงที่ว่า **ถ้าเราแก้ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้หมดแล้ว จะไม่มี**
ปัญหาอะไรเหลืออีกต่อไปแม้ในชาติหน้า; แม้ว่าชาติหน้าจะมีอีกกี่ร้อยชาติพันชาติ
 ปัญหาจะไม่มีเหลืออยู่เลย; เพราะว่าเราได้แก้ปัญหามาชนิดนี้ ชนิดเดียวกันนี้
 ได้สำเร็จเด็ดขาดลงไป ที่นี่ในชาตินี้แล้ว. เพราะฉะนั้น **อย่าเพ้อไปนึกถึงชาติหน้า**
โน้นให้บ่่วยการเลย เสียเวลาเปล่าๆ, ตั้งหน้าตั้งตาทำอะไรลงไป ที่นี่และเดียวนี้
ให้เสร็จลงไป ที่นี่และเดียวนี้ ในชาตินี้ แล้วก็ป็นอันรับประกันว่า **ชาติหน้า**
ก็ต้องได้ตามที่ตนต้องการ; ชาตินี้ได้เท่าไร ชาติหน้าก็ได้เท่านั้น.

ถ้ามัวผัดไปต่อชาติหน้าก็จะไม่ได้ทำ ความทุกข์มันก็จะเหลืออยู่เรื่อยไป;
 อย่างนี้เป็นคนโง่สักเท่าไร. บ่อยๆตาสายของเราเคยพูดว่า **“คนดีคำใกล้ๆ คนบ้าใช้**

“คำใดๆ” คำเตือนสติอย่างนี้ควรจะเอามาใช้กันในเรื่องอย่างนี้; คำเตือนนี้หมายความว่าอย่าไปห่วงนิพพาน หรือห่วงอะไรต่อชาติที่ไม่รู้ว่าอีกกี่ร้อยชาติในอนาคตเลย. **จงพยายามให้เป็นขณมา หนึ่งและเดียว** แม้จะได้สักหนึ่งก็ยังดี ยังเป็นของจริงและได้จริง, เป็น **สนทฺธิจิโก อกาลิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ** ขึ้นมาจริงๆ ก็น่าดี.

ที่นี้ถ้าทำได้นิดหนึ่ง ขึ้นมาเป็นตัวอย่างแล้ว; ก็ต้องแน่นอนว่า เราจะทำเพิ่มขึ้นมาได้อีกสองชนิด สามชนิด สี่ชนิด; หลายๆ ชนิด มากเข้าๆ จนกระทั่งติดต่อกันไป, ติดต่อกันไป; นี่ก็ทำให้มีจิตใจว่างจากการบีบคั้นของโลก ยาวออกไปๆ. **ส่วนที่ถูกลูกโลกบีบคั้นนั้น สั้นเข้ามาๆ** จนบางวันไม่ปรากฏ จนบางเดือนไม่ปรากฏ จนบางปีไม่ปรากฏ; **ไม่เท่าไรก็ได้ผลสมบูรณ์** คือได้ความว่างจากการบีบคั้นของโลก โดยสมบูรณ์.

นี่คือข้อสำคัญที่สุด ที่เอามาพูดกันในวันนี้ **ขอให้ทุกคนจงตั้งอกตั้งใจ มองดูเข้าไปยังจิตใจของตน ให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าจิตใจ;** แล้วให้รู้ว่าจะจิตใจอยู่ในภาวะเช่นไร : **อยู่ในภาวะที่ถูกลูกโลกบีบคั้น, หรือว่าอยู่ในภาวะที่ไม่ถูกลูกโลกบีบคั้น.** เราจะต้องดูให้ละเอียดลงไปว่า อะไรๆ ที่เรา มีอยู่ เกี่ยวข้องอยู่ ใช้อยู่ กินอยู่ บริโภค อยู่เนิ่น นานอยู่ในลักษณะที่บีบคั้นเราหรือไม่? นี่จะต้องเอาเรื่องจริงเข้ามาพูดกันว่าเงินทอง ข้าวของ ทรัพย์สินสมบัติ บุตรภรรยาสามีอะไรต่างๆ สารพัดอย่าง ที่เรากำลังมีอยู่นั้น; สิ่งต่างๆ นั้นอยู่ในภาวะที่บีบคั้นหัวใจเราหรือไม่? **ถ้าไม่มีการบีบคั้นหัวใจแค่ประการใดเลย ก็ไม่มีปัญหา** นับว่ามีบุญมากแล้ว ดีกว่าเทวดาเสียอีก; หรือว่าถ้าเป็นอยู่เช่นนั้นจริง **ก็นับว่าเป็นนิพพานสมบูรณ์อยู่แล้วโดยไม่รู้สึกตัว.**

ขอให้มองเห็นกันอย่างนี้ **ว่าถ้าไม่มีการถูกลูกโลกบีบคั้นจริงๆ, มีใจคอยปฏิบัติ สงบเย็นไปทุกอย่าง, ประพฤติประโยชน์อยู่ได้ตลอดเวลา โดยไม่ต้องมีความทุกข์เลย** แล้วก็ขอให้ถือว่า **นั่นแหละเป็นโลกุตตระ หรือเป็นนิพพานอยู่ในตัวแล้ว;** อย่าต้องปรารถนาอะไรให้มากไปกว่านั้นเลย.

ที่นี้ในทางที่ตรงกันข้าม ถ้าว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่ หรือเกี่ยวข้องกับเรา **ในลักษณะที่บีบคั้นหัวใจอยู่บ่อยๆ แล้ว; ก็ให้ถือว่านั่นแหละคือตัวปัญหาที่จะต้องแก้ไข** ที่จะต้องสะสาง. ฉะนั้นเราต้องรู้จักสังเกต ให้รู้จักสิ่งทั้งสองนั้นกันจริงๆ เสียก่อน กล่าวคือ **ภาวะของจิตใจที่ถูกโลกครอบงำ** น้อย่างหนึ่ง, **ภาวะของจิตใจที่ไม่ถูกโลกครอบงำ** น้อยอย่างหนึ่ง. **สองอย่างนี้ต้องรู้จักให้ดีที่สุด** ตามที่มีอยู่จริงในชีวิตประจำวันของเรา; **แล้วเราก็จะเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าโลกุตระนี้ได้โดยง่าย.** เดียวกันแล้วแต่ว่าจะเข้าข้างตัว โดยไม่รู้สีกตัว; เพราะโง่มากจึงเข้าข้างตัว โดยไม่รู้สีกตัวว่าเข้าข้างตัว ก็เลยพูดไปเสียอย่างอื่นหมด, ไม่ตรงตามความจริง, ไม่เป็นไปตามความจริง, พูดกันไม่รู้เรื่อง.

บุุชช นยังตติคคฤคตระวางทางวิญญาน อยู่ตลอดเวลา

ถ้าถือตามหลักทั่วไป ตามหลักคำสอน หรือว่าเหตุผลที่ทำให้ต้องมีคำสอนขึ้นมาในโลกนั้นนี้ เราถือกันว่า ตามปรกติธรรมดาสามัญ **บุุชช** คนเรานี้ **มีจิตใจบีบคั้นที่ยังไม่มีความสามารถ** ไม่มีคุณธรรม ไม่มีคุณสมบัติพอ **จึงถูกความบีบคั้นจากโลกรอบค้ำอยู่เสมอ;** เรียกว่าติดคุกติดตะรางในทางวิญญานอยู่ตลอดเวลา. คำว่า “ตลอดเวลา” นี้ มิได้หมายความว่าต้องทนทรมานอยู่ตลอดเวลา; แต่ต้องทนทรมานอยู่ชั่วเวลาที่ไปยึดมั่นถือมั่นเข้า. เหมือนกับนักโทษติดคุกติดตะราง อยู่ในคุกอยู่ในตะรางแท้ๆ นั้น ถ้าเขารู้สึกว่าเขาติดคุก เขาก็เป็นทุกข์, ถ้าเขานอนหลับไป เขาก็ไม่รู้สึกว่าเป็นทุกข์. หรือถ้าเขาลืมไปเสียว่าไม่ใช่คุกไม่ใช่ตะราง กำลังทำอะไรอยู่ หรือกำลังเล่นอะไรอยู่ กำลังคิดทำอย่างอื่นอยู่ เวลานั้นก็ไม่ใช่เป็นเวลาที่เขาติดคุกติดตะราง ทั้งที่เขายังอยู่ในคุกในตะราง. **มนุษย์เรากลักษณะอย่างนั้น : ติดคุกอยู่ตลอดเวลา ติดคุกในทางวิญญาน ติดคุกในทางจิตใจ คุกของสิ่งที่เรียกว่าโลก.** สิ่งที่เราเรียกว่า “โลก” คือสิ่งที่เข้ามาจับเอาจิตใจของสัตว์ที่มีความรู้สึกคิดนึกได้นั้นให้เข้าอยู่ในคุกของ “โลก”.

สิ่งที่เรียกว่า “โลก” นี้ ตามภาษาธรรมแบ่งเป็น ๓ พวก : เป็น กามโลก รูปโลก อรูปโลก, บางทีก็เรียกว่า กามภพ รูปภพ อรูปภพ; ทั้งสองประเภทนี้เหมือนกัน. ถ้าเรียกว่า **กามโลก** ก็โลกคือกาม, ถ้าเรียกว่า **รูปโลก** ก็โลกคือรูปธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับกาม, ถ้าเรียกว่า **อรูปโลก** ก็โลกที่เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีรูป แล้วก็ไม่มีเกี่ยวกับกามด้วยเหมือนกัน.

ลูกที่ ๑ โลกที่เกี่ยวกับกาม นี่เป็นโลกที่ต่ำที่สุด คือจิตใจยังอยู่ใต้อำนาจธรรมชาติมากที่สุด, **ไม่มีสติปัญญาที่จะเอาชนะความรู้สึกตามสัญชาตญาณ หรือตามธรรมชาติได้เลย. อันนี้ไม่มีใครคิดเคยในใคร; แต่ให้ถือว่าเป็นเรื่องที่ปล่อยให้เป็นไปตามสัญชาตญาณ.** ผู้หญิง ผู้ชาย เป็นหนุ่ม เป็นสาว กับเขาเรื่องอันเกี่ยวกับรสรระหว่างเพศ ตามความรู้สึกของสัญชาตญาณที่จะต้องทำให้รู้สึกอย่างนั้น ๆ อย่างที่หลีกเลี่ยงไม่ได้; เพราะว่าในร่างกายของเขานี้มีต่อม มี *gland* สำหรับทำหน้าที่ให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้นอย่างนี้ จึงเกิดความรู้สึกที่เป็นเรื่องระหว่างเพศขึ้นมา ถูกบีบคั้นก็ทำไปตามนั้น จนกว่าจะหมดฤทธิ์ของความรู้สึกที่ต่อม *gland* นั้นสร้างขึ้นมา. แต่ว่าอย่างนั้นมันไม่เท่าไร ที่เลยมากกว่านั้นมากไป ก็คือว่า **คนไปอธิษฐาน ให้ออกมาเป็นความบ้ำหลังระหว่างเพศ มากยิ่งขึ้นไปอย่างที่ไม่รู้จักสิ้นสุด.**

ถ้าคนเราจะมีความรู้สึกเรื่องเกี่ยวกับเพศตามครั้งตามคราว ตามความสนุกของต่อม หรือ *gland* เหล่านั้น ปัญหาจะไม่มากเหมือนเดี๋ยวนี้. เดี่ยวนี้ขยายออกไปให้เป็นเรื่องที่สร้างความหิวกระหายของจิตตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืน ทั้งเดือนทั้งปี ก็เลยได้รับบาปกรรมมากเกี่ยวกับข้อนี้. เรื่องเกี่ยวกับทางเพศนี้จัดไว้เป็นพวกหนึ่งเรียกว่า **กามโลก — คือโลกของคนที่ตั้งใจได้อำนาจของกาม.** มนุษย์เป็นมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน; สมน้ำหน้ำมนุษย์ที่คิดเก่ง, อุดริประดิษฐ์ประตอยเก่ง, ก็เลยได้รับความทุกข์เกี่ยวกับกามนี้ มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

สัตว์เดรัจฉานมีความรู้สึกตามสัญชาตญาณในทางกามน้อยเดียวกันกับมนุษย์ แต่มันไม่ขยายมากออกไปกว่าที่สัญชาตญาณต้องการ; ฉะนั้นปัญหาระหว่างเพศเกี่ยวกับสัตว์เดรัจฉานจึงมีน้อย. ส่วนของคนขยายมีมากขึ้นไป, ยิ่งเป็นเพศาในชั้นกามาวจรด้วยแล้วยิ่งมาก, จนเป็นสัตว์ที่มีการพอใจเข้าออกเป็นกามไปเลย. ทั้งหมดนี้เขาเรียกว่า กามโลก หรือกามภพ เป็นลูกตระกูล สำหรับกักขังดวงวิญญาณของสัตว์ประเภทหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว.

ลูกที่ ๒ รูปโลก หรือรูปภพ เมื่อมันเห็นเห็นน้อยในเรื่องเกี่ยวกับกามหรือเบาะระอาในเรื่องเกี่ยวกับกาม ก็มาติด **ลูกที่ ๒ เป็นลูกทางวิญญาณ คือเรื่องเกี่ยวกับสังขารรูป** ที่เป็นที่ตั้งของความยึดถือ; แม้ว่าไม่เกี่ยวกับกาม. ที่เป็นมากแก่ชาวบ้านที่เห็นได้ง่ายๆเกี่ยวกับคนธรรมดาสามัญ ก็หมายถึงสมบัติพื้นฐานนานาประการ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามโดยตรง : เราจะต้องมีนั่นนี้ที่สวยงาม เราย่อมมีเครื่องใช้ไม่สอยต่าง ๆ แม้แต่ถ้วยชาม เราก็ไม่ได้มี เพียงเพื่อจะใส่อาหารกิน; แต่เรามีไว้เพื่อจะให้มันสวยจับจ้องใจจับตา ให้มันเต็มไปทั้งบ้านอีกด้วย. แม้แต่เรื่องถ้วยเรื่องชาม นอกจากจะสวยงามทางศิลปะแล้ว, ยังมีค่าทางโบราณคดีด้วย. นอกจากนั้นสิ่งของต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวกับเพศ ไม่เกี่ยวกับกามโดยตรง ก็จะต้องมีอีก ที่บ้านจะต้องประดับประดา, ที่ลานบ้านจะต้องประดับประดา, บ้านเรือนจะต้องหรูหรา จนไม่รู้ว่าจะหรูหราไปอย่างไร; ก็ทำตามๆ เขาไป. **เขานิยมเขาเหมือนกัน** ว่าสร้างบ้านสร้างเรือน **อย่างไรมันจึงจะมีหน้ามีตา** ก็ทุ่มเทกันลงไปในส่วนนั้น. นี้เรียกว่า **ติดอยู่ในรูปโลกหรือรูปภพ**; อันนี้ไม่ได้เล็งถึงกาม.

ถ้าเป็นเรื่องกามเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ก็เป็นเรื่องของกามภพ และกามโลกรวมอยู่ด้วย; แต่ถ้าเป็นเรื่องรูปธรรมล้วนๆ เช่นคนแก่ๆ หลงใหลในต้นไม้, หลงใหลในสัตว์เลี้ยง, แม้แต่หลงใหลในไม้เท้าไม้ถือ ของสวยงามอะไร อย่างนั้นมันก็หลงใหล

ได้มาก มากเหมือนกับเมือหนุ่มๆเคยหลงในเรื่องเพศ; อย่างนี้เขาเรียกว่า **คิณฺณคิตตะ**วางในทางวิญญานส่วนที่เป็นรูปภพ.

คุกที่ ๓ ที่นี้ถ้าว่าหลุดออกมาจากคุกตะวางที่ ๒ นี้ได้ มันก็ยังมียุคตะวางที่ ๓ รออยู่อีก คือ **อรูปภพ หรือรูปโลก** ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ไม่ต้องมีรูป; เป็นเพียง**ธัมมารมณ์รู้สึกได้ด้วยใจ** เช่น เกียรติยศชื่อเสียง เป็นต้น. แม้ที่สุดแต่ **สิ่งที่เรียกว่าบุญกุศล** นั้นก็เถอะ; **ระวังให้ดี** เป็นที่ตั้งแห่งความลุ่มหลงได้มากเหมือนกัน. พวกที่หลงไหลในเกียรติยศจนยอมตาย อย่างนี้ก็เพราะว่ายึดมั่นถือมั่นมาก; หรือยิ่งไปกว่านั้นอีก เพียงแต่ว่าชอบอยู่หนึ่งๆเจียบๆ ไม่มีอะไรมารบกวนก็หลงไหลในความสุขเพียงเท่านั้น; อย่างนี้ก็ต้องรวมไว้ในข้อนี้ด้วยเหมือนกัน, นี่เรียกว่าที่คนธรรมดาสามัญจะเป็นไปได้.

ถ้าระดับที่สูงขึ้นไป เรื่องรูปภพ อรูปภพนี้อธิบายเป็นอย่างอื่น : รูปภพ อธิบายว่าหลงไหลในความสุขอันเกิดมาจากสมาธิ ที่ใช้รูปธรรมเป็นอารมณ์, อรูปภพก็หลงไหลในความสุขที่เกิดมาจากสมาธิอันใช้สิ่งที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์. แต่ว่าจะพูดไปอย่างไหนๆเท่าไรๆ มันก็มารวมอยู่ที่ความหมาย ๓ อย่าง อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้เอง คือ **ความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้ง ๓, สิ่งทั้ง ๓ คือ** **เพศตรงกันข้าม** เป็นเรื่องกามคุณ อย่างหนึ่ง, แล้วเป็นสิ่งที่ของ เป็นรูปธรรมบริสุทธิต เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น อีกอย่างหนึ่ง, แล้วสิ่งที่ไม่มีรูป เป็นเพียงนามธรรม เช่น เกียรติยศชื่อเสียง นอกอย่างหนึ่ง; ๓ อย่างนี้เรียกว่า กามภพ รูปภพ อรูปภพ, บางทีก็เรียกว่า กามโลก รูปโลก อรูปโลก.

มองในแง่ข้างนอก มันเป็นคุกเป็นตะรางกักขังดวงวิญญาน; ถ้ามองข้างในหมายความว่า **คุณแต่ละคือตัวที่จะเข้าไปบีบคั้นจิตใจ ที่อยู่ลึกแสนจะลึก ให้มีความทุกข์ทรมานหมดหวังได้.** ฉะนั้นจงระวังให้ดีว่า เรื่องที่จิตตกอยู่ในภาวะ ที่ถูก

บีบคั้นอยู่เป็นประจำวันนี้ มันมาจากเรื่องทั้ง ๓ ดังกล่าวข้างต้น. มนุษย์เราอย่าให้เสียเปรียบสัตว์เดรัจฉานมากนักเลย; สัตว์เดรัจฉานเป็นทุกข์เพราะเรื่องกามโลกรูปโลก อรูปโลก น้อยกว่ามนุษย์มาก อย่างเหลือที่จะเปรียบกันได้. แม้ว่ามันจะเป็นสัตว์ที่โง่เขลา อยู่ในชั้นที่โง่เขลาไม่รู้อะไร แต่มันก็ได้เปรียบเรา ในข้อที่ว่ามันไม่ทุกข์ในส่วนที่ไม่จำเป็น; คือไม่ทุกข์เกินไปในส่วนที่ไม่จำเป็น. **มนุษย์เรา** **ขยายส่วนที่ไม่จำเป็นออกไปเรื่อย** มากออกไปเรื่อย จนไม่รู้ว่าจะจบจะสุดลง หรือจะเพียงพอคนที่ตรงไหน; ฉะนั้น **จึงมีความทุกข์มาก เพราะติดคุกติดตะรางทางวิญญาณ**, จึงพูดว่าติดคุกติดตะรางทางวิญญาณ ก็ได้.

ที่กล่าวมานี้พูดเป็นอุปมาง่าย ๆ ตูจากข้างนอก ว่าจิตใจมันหลุดพ้นไปจากคุกตะรางไม่ได้, เป็นจิตใจที่จมติดอยู่ในโลกทั้ง ๓ และที่นั่นและเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อตายแล้ว อย่าลืมเสีย. **จงนึกไว้เสมอว่า ที่นั่นและเดี๋ยวนี้** มันติดคุกติดตะรางทางวิญญาณอยู่; เพราะฉะนั้นมันต้องหลุดจากคุกตะรางกัน ที่นั่นและเดี๋ยวนี้. อย่าผิดไว้สำหรับไปหลุดจากคุกจากตะราง ต่ออนาคตกาลหลายร้อยชาติข้างหน้าเลย. มันเป็นเรื่องที่หลงใหลหรือมีโมหะมีอวิชชามากเกินไป.

อาการที่เรียกว่าติดคุกอยู่ในโลก และการที่หลุดออกไปได้จากโลก

ที่นี่จะได้กล่าวถึงอาการที่ติดคุกอยู่ในโลก และการหลุดออกไปได้จากโลก โดยละเอียดต่อไป. อาศัยพระพุทธภาษิตโดยตรง เพราะว่าได้มีคำตรัสของพระพุทธเจ้าไว้อย่างชัดเจนแล้ว. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสิ่งที่ผูกพันจิตใจให้ติดอยู่กับโลกไว้อย่างละเอียด, และยังมีข้อความที่ทรงนำมาเล่า ดังที่ตรัสว่า **เป็นเรื่องสำคัญที่พระองค์ได้ทรงค้นเรื่องนี้** **จนกว่าจะพบวิธีที่จะหลุดออกมาจากคุกตะรางอันนี้เสียได้** **ก่อน** จึงค่อยปฏิบัติตามพระองค์เองว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

ขอให้ท่านทั้งหลายลองฟังพระพุทธภาษิตนี้ดู เป็นสูตรที่ ๑ ในสัมโพธิวงศ์ ปัณณาสกที่ ๓ ของติกนิบาต อังคุตตรนิกาย มีข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า : “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เมื่อก่อนแต่การตรัสรู้ เมื่อเรายังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นโพรสัตว์อยู่ ได้นึกคิดว่า ในโลกนี้อะไรหนอเป็นอัสสาทะ? ในโลกนี้อะไรหนอเป็นอาทันทะ? ในโลกนี้อะไรหนอเป็นนิสสรณะ? ในที่สุดเราก็ได้เห็นชัดแจ้งว่า สุขโสมนัสอาศัยสิ่งใดเกิดขึ้นในโลกนี้ นั่นแหละคืออัสสาทะในโลก, และความที่โลกนี้ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นอาทันทะในโลก, การกำจัดเสียได้ การละเสียได้ซึ่งฉันทราคะในโลกนี้ นั่นเป็นนิสสรณะแห่งโลก”. นี่เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้า ซึ่งบางคนอาจจะฟังไม่รู้เรื่องเลย; จึงต้องขออธิบายว่า:-

เมื่อพระพุทธเจ้าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้น ท่านตั้งปัญหาขึ้นในใจของท่านว่า **ในโลกนี้อะไรเป็นอัสสาทะ คือเป็นเสน่ห์หรือเป็นเหยื่อล่อ.** ในที่สุดท่านพบว่า ความสุขหรือความโสมนัส อาศัยสิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว สิ่งนั้นแหละเป็นเสน่ห์หรือเป็นเหยื่อล่อในโลกนี้. ข้อนี้ก็ได้อารมณ์ : รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นต้น ที่ทำให้เกิดสุขโสมนัสขึ้นในจิตแล้ว อันนั้นเป็นอัสสาทะคือเสน่ห์ในโลก.

อธิบายว่า ในโลกทั้งโลกนี้ไม่ว่าที่ไหน มันมี **ความสำคัญอยู่ตรงสิ่งที่มนุษย์ต้องการ.** สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการก็คือ **สิ่งที่ทำให้ความรู้สึกเป็นสุขเร็วหรือระคายแสบจิตใจของมนุษย์;** เป็นเรื่องทรมานทางตาได้ ทางหูได้ ทางลิ้น ทางจมูกได้ ทางกายทางใจเองก็ได้ **อันนั้นเป็นเสน่ห์ หรือเป็นเหยื่อล่อในโลก.** ถ้าเราเข้าใจ เราก็จะเห็นได้ว่ามันมีเต็มไปหมดทั่วทุกห้วงแห่ง, คือสิ่งที่เรียกว่าเหยื่อหรือเสน่ห์ของโลกนั้น มีอยู่ในโลกเต็มไปหมดทั่วทุกห้วงแห่ง. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าท่านได้พบแล้วว่าอันนี้เองเป็นอัสสาทะในโลก คือเหยื่อล่อหรือเสน่ห์ของโลก.

ทันทันมาถึงว่า : **อะไรเป็นอาทินวะ คือความเลวทราม ความต่ำทรามของโลก ?** ก็ตรัสว่าทรงค้นพบว่า **ความที่มันไม่เที่ยงมันเป็นทุกข์ทราม และมีความแปรปรวนเป็นธรรมดา; นั่นแหละเป็นอาทินวะ คือความเลวทรามของโลก.**

อะไรจะเป็นเครื่องออกไปเสียได้จากโลกขันธ์นี้ ? ก็ตรัสว่า : **การทำลายเสียซึ่งฉันทราคะ การละเสียซึ่งฉันทราคะซึ่งมีอยู่ในโลกนั้นแหละ เป็นอุบายเป็นเครื่องออกไปเสียได้จากโลกนี้.** ฉันทราคะคือความกำหนัดพอใจด้วยความหลงใหลในรส คือในอัสสาทะของโลกนั่นเอง.

อธิบายมาเพียงย่อ ๆ เท่านั้น เราก็พอจะมองเห็นได้เป็นเงา ๆ เป็นราง ๆ แล้วว่า **ความจมอยู่ในโลก ก็คือจมอยู่ในสิ่งยั่วชวนหรือเสน่ห์ของโลกนั่นเอง.** ความที่จะอยู่เหนือโลกพ้นโลกได้ ก็คือการทำลายความกำหนัดยินดีในสิ่งยั่วชวนของโลกนั้นนั่นเอง.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสเกี่ยวกับพระองค์เองอีกต่อไปว่า **“ภิกษุทั้งหลาย, เมื่อเรายังไม่รู้แจ้งชัดซึ่งอัสสาทะ อาทินวะ และนิสสรณะ ของโลกตามเป็นจริงอยู่ ตราบใด ตราบนั้นเรากียังไม่ปฎิญาณว่าได้ตรัสรู้บุตรสัมาสัมโพธิญาณ ในโลกนี้ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์”.**

ลองฟังให้ดีจะรู้จักจิตใจของพระพุทธเจ้าได้ดียิ่งขึ้น คือท่านเป็นคนตรง คนจริงเท่าไร; ท่านบอกว่า **ตลอดเวลาที่ยังไม่รู้ :** ว่าอะไรเป็นเหยื่อล่อ, หรือเสน่ห์ของโลก, หรืออะไรเป็นโทษอันต่ำทรามของโลก, หรืออะไรที่จะเป็นเครื่องออกมาพ้นจากสิ่งเหล่านี้ในโลกได้แล้ว; **เมื่อนั้นยังไม่ประกาศตัวว่าเป็นพระพุทธเจ้าในโลกทั้งหลาย.** โลกทั้งหลายก็คือเทวโลก มารโลก พรหมโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ ทั้งสมณะและพราหมณ์. หมายความว่าในทุก ๆ โลกนี้ มีเหยื่อ มีอัสสาทะ

อย่างนี้เสมอเหมือนกัน. ถ้ายังไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ หรือว่าไม่เอาชนะสิ่งเหล่านี้ได้แล้ว ก็ยังไม่มียุทธหรือความถูกต้องอันใด ที่จะประกาศว่าตัวเองเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

นี่เราต้องรู้จักพระพุทธเจ้าของเราไว้ในลักษณะอย่างนี้ ที่เกี่ยวกับการติดอยู่ในโลก หรือการหลุดออกมาได้จากโลกนั้น. พระองค์ก็ตรัสต่อไปว่า : “ภิกษุทั้งหลาย, เมื่อใดเรา^๕แจ้งชัดซึ่งอัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสระของโลกร อย่างถูกต้องตามเป็นจริงแล้ว; เมื่อนั้นเรา^๕ปฏิญาณว่า ได้ตรัสรู้^๕อนัตตสมมาสัมโพธิญาณในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์ ทั้งสมณะและพราหมณ์; เมื่อนั้นญาณทัสสนะได้เกิดขึ้นแก่เราว่า ความหลุดพ้นของเราไม่กลับหลัง ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ภพใหม่มิได้มี”.

นี่แหละท่านทั้งหลายลองฟังดูให้ดี ว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงยืนยัน ทรงประกาศ ทรงบีบบังคับแจ้งว่า เมื่อยังไม่รู้เรื่องการติดอยู่ในโลก และการหลุดออกมาจากโลกแล้ว ยังไม่ประกาศตัวเป็นพระพุทธเจ้า. ในที่สุดก็^๕ได้รู้ รู้จนถึงกับว่า “เสียวนความหลุดพ้นของเราไม่กลับหลัง”. “วิมุตติ” คือความหลุดพ้นของเรา ที่เรียกว่า หลุดจากคุกจากตะราง เหมือนที่พูดเมื่อตะกี้^๕ จะไม่กลับหลัง คือจะไม่กลับเข้าไปในคุกนั้นอีก; และว่า ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย หมายความว่า การเกิดขึ้นแห่งอัสสมิมานะ ว่าตัวกู – ว่าของกู^๕นี้เป็นครั้งสุดท้าย; ไม่เกิดอีกต่อไปหลังจากนี้. ความเกิดใหม่ไม่มีอีกต่อไป เพราะว่าพระองค์ได้ทรงปฏิบัติต่อบัญหาทั้งหมดนั้น ที่นี้และเดี๋ยวนี้; ฉะนั้นจึงสามารถทำให้ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย และไม่มี การเกิดใหม่อีก. ถ้าเราไปมัวหวังแต่จะให้มีการเกิดใหม่อีก มันก็ไม่มีทางที่จะหลุดพ้นจากโลกนี้ออกไปได้.

พระองค์ได้ตรัส เกี่ยวกับการตรวจค้นในเรื่องอัสสาทะต่อไปอีกว่า : *ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เราได้ตรวจค้นอัสสาทะต่างๆ ที่มีอยู่ในโลก สิ่งใดที่เป็นอัสสาทะในโลก*

เราก็ประสบตอสัจนั้น ; **อัสสาทะในโลกมีเท่าใด** เราเห็นอย่างดีแล้วด้วยปัญญาในอัสสาทะเพียงนั้น. ข้อนี้หมายความว่า ส่วนที่เป็นเหยื่อล่อหรือเป็นเสน่ห์ในโลกมีอย่างไรบ้าง และมีเท่าใด? พระพุทธเจ้าท่านใช้ภาษา *logic* เพียงสองคำว่า **อย่างไร** และ **เท่าใด** ก็พอแล้ว : มันมีอยู่อย่างไร และมันมีเท่าใด, **พระองค์ได้ตรวจค้นจนพบหมดว่ามีอย่างไร, และมีเท่าใด,** จนทรงเห็นอย่างชัดแจ้งด้วยปัญญา.

พอมาถึงอาทั้นพิกัตริสว่า : **เราได้ตรวจค้นอาทั้นพของโลกล้วน อันใดสิ่งใดเป็นอาทั้นพของโลกล เราได้ประสบสัจนั้นแล้ว ; อาทั้นพในโลกมีเท่าใด อาทั้นพเหล่านั้นเราก็ได้เห็นอย่างดีด้วยปัญญาแล้ว.** นี่หมายความว่า ความเลวของโลก ความร้ายกาจของโลก ความน่าอนัตราของโลกล มีอย่างไร และมีเท่าใด ก็ทรงเห็นแจ้งด้วยปัญญาเท่านั้น อย่างนั้น.

ในเรื่องนิสสรณะตรัสต่อไปว่า : **เราได้ตรวจค้นนิสสรณะ คืออุบายเป็นเครื่องออกมาเสียจากโลกว่าสิ่งใดเป็นนิสสรณะในโลก ; เราก็ได้ประสบนิสสรณะนั้นแล้ว. นิสสรณะในโลกมีอย่างไร ; นิสสรณะนั้นเราก็ได้เห็นด้วยปัญญาเป็นอย่างดีแล้ว.** สำหรับนิสสรณะอุบายออกจากโลกนี้ไม่ต้องพูดว่ามีเท่าใด ; เพราะมันมีเพียงอย่างเดียว คือ มัชฌิมาปฏิปทา หรือว่า อริยมรรค, หรือว่าปฏิบัติถูกต้องทุกอย่างนี้ มีเพียงอย่างเดียวสำหรับที่จะออกมาเสียจากโลก.

ทีนี้พระองค์ตรัสในลักษณะเป็นการอธิบายต่อไปว่า : **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ถ้าอัสสาทะคือเสน่ห์ของโลก จักไม่มีในโลกแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็จะไม่พึงติดใจในโลก ; เพราะเหตุที่อัสสาทะมีอยู่ในโลก เหตุนี้สัตว์ทั้งหลายจึงติดใจในโลก.** ข้อความนี้ก็ไม่ลึกซึ้งอะไร คือตรัสว่า เพราะในโลกนี้มีอัสสาทะคือเหยื่อล่อหรือเสน่ห์ สัตว์ทั้งหลายนี้จึงได้ติดอยู่ในโลก. ถ้าไม่มีอัสสาทะอยู่ในโลก สัตว์ทั้งหลายจะไม่ติดอยู่ในโลก.

คำอธิบายมีอีกว่า : ภิกษุทั้งหลาย, ถ้าอาทินพในโลกจักไม่มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็จะไม่พึงเบียดเบียนต่อโลก เพราะเหตุที่อาทินพมีอยู่ในโลก เพราะเหตุนี้สัตว์ทั้งหลายจึงเบียดเบียนต่อโลก. นี่ก็เป็นสิ่งที่น่าคิด ว่าโทษอันต่ำทราม, หรือความเป็นอันตรายในโลกนี้ ถ้าไม่มี สัตว์ทั้งหลายก็จะไม่รู้จักเบียดเบียนต่อโลก. เรา น่าจะขบใจความร้ายกาจของโลก ที่มันทำให้คนรู้จักเจ็บปวดเข็ดหลาบกันเสียบ้าง. ถ้ามีแต่ได้อย่างออกอย่างใจเพลิดเพลिनไปเสียทุกอย่าง คนก็จะไม่รู้จักเบียดเบียนต่อโลก.

ในสูตรอื่นก็มีกล่าวไว้อีกคล้ายๆ กัน เป็น เรื่องเกี่ยวกับปฏิจกสมุปบาท ตรัส ถึง เหตุที่ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร, พอความทุกข์เกิดขึ้นเต็มที่แล้ว ความทุกข์นั้น ทำให้คนรณแสวงหา ความดับทุกข์; แล้วก็มีศรัทธา; ซึ่งได้ตรัสว่า : ศรัทธาของ พุทธบริษัททั้งหลายมีอยู่ได้ เพราะอำนาจของความทุกข์บีบคั้น. ฟังดูก็คล้ายๆ เป็น การดำ ว่าถ้าไม่มีความทุกข์บีบคั้นแล้ว ก็จะไม่วิ่งไปหาพระพุทธรเจ้าเลย. คนในโลก เป็นเสียอย่างนี้; ไม่ใช่ว่าศรัทธาแท้จริงอะไรนัก เพราะความทุกข์มันบีบคั้น จึงได้วิ่งไปมีศรัทธาในพระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์ ว่าให้ช่วยที. นี่ฟังดูจะเป็น คำดำอยู่ในตัวก็ได้; หรือว่าจะเป็นความจริงที่เป็นรากฐานของความจริง ที่เรา ต้องปฏิบัติ อย่างนั้นก็ได้เหมือนกัน.

ถ้าเป็นเรื่องของการปฏิบัติแล้ว เราก็ ต้องรู้จักความทุกข์ให้ดี ๆ, พยายาม เข้าใจในความทุกข์ให้ดี ๆ. ถ้าเข้าใจไม่ดี เดียวจะไปหลงรักเอาความทุกข์ ไป เห็นกงจักรเป็นดอกบัวเข้า ก็ไม่รู้จักเบียดเบียนเหมือนกัน. ในที่นี้พระพุทธรเจ้าท่าน ตรัสว่าอาทินพ หรือความร้ายกาจในโลกนั้นมีมาก, มันมีมากพอที่จะทำให้สัตว์รู้สึก เบียดเบียนเข็ดหลาบสักวันหนึ่ง; พระองค์จึงตรัสว่า เพราะเหตุที่อาทินพในโลกนั้น มีอยู่ สัตว์ทั้งหลายจึงอาจจะเบียดเบียนต่อโลกได้.

ทีนี้ก็มีคำตอบต่อไปว่า : ภูิกษุทั้งหลาย, ถ้ามีสสรณะในโลกจักไม่มีแล้วไซ้
สัตว์ทั้งหลายก็จะไม่สามารถออกไปจากโลกได้โดย เพราะเหตุที่นิสสรณะในโลกมีอยู่
สัตว์ทั้งหลายจึงออกจากโลกได้. นี้พูดตามภาษาธรรมตาเราๆ ก็ว่าเพราะหนทาง หรือ
วิธีจะออกไปจากโลกได้นั้น มีอยู่, สัตว์โลกจึงออกไปได้. ถ้าหนทางหรือวิธีไม่มี
แล้ว ก็ไม่มีสัตว์ไหนจะออกไปจากความทุกข์ได้, จะอยู่กับความทุกข์ตลอดเวลา.
ในคถาสุนทราของพระศาสนาที่แท้จริงที่ว่าเป็นนิสสรณะ ก็อธิบายเป็นเครื่องให้ออก
จากความทุกข์ได้. **เรามีพระสาสนาเพื่อเหตุนี้ ล้อมเพื่อเป็นนิสสรณะ** สำหรับจะ
ออกจากความทุกข์ หรือออกไปเสียจากโลกได้.

มนุษย์จะจมโลก หรือพ้นโลกได้อย่างไร

เอาละทีนี้มาถึงใจความสำคัญของเรื่องที่ว่า **มนุษย์จะติดจมอยู่ในโลก**
หรือว่า **จะพ้นออกไปจากโลกได้อย่างไร ?**

พระพุทธภาษิตนี้ว่า : **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, สัตว์ทั้งหลายยังไม่รู้แจ้งชัด**
ซึ่งอัสสาหะ อาหิงสะ และนิสสรณะของโลก อย่างถูกต้องตามเป็นจริงอยู่ตราบไต่,
สัตว์ทั้งหลายก็จักยังมีใจอุกกักขัง ยังติดจม ยังไม่หลุด ยังไม่พ้นจากโลกนี้ หังเทวโลก
มารโลก พรหมโลก หันหมูสัตว์ทั้งหลาย พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ หังสมณะและ
พรหมณ์อยู่ตราบนั่น. ^{๕๕๕}นั่นส่วนที่จะจมโลก จะติดโลก แล้วก็ติดไปทุกโลก :
โลกมนุษย์ โลกเทวดา โลกมาร โลกพรหม. คนทำบุญอยากไปสวรรค์ อย่างนี้
ก็คือติดเทวโลก; ทำที่มิอะไร ๆ อยู่ในมนุษย์โลกยังไม่พอ. สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน
มนุษย์โลกนี้ ก็ไม่ใช่เล็กน้อย ล้วนเป็นทั้งแห่งความยึดติด หังเพื่อโลกนี้ และ
เพื่อโลกอื่น.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสลงไปชัดเจนว่า : **เพราะไม่รู้เรื่องเส้นตีของโลก,**
เพราะไม่รู้เรื่องความเลวทรามของโลก, เพราะไม่รู้อธิบายเป็นเครื่องออกจากโลก ;

สัตว์ทั้งหลายจึงมีจิตใจ; ตรงนี้ฟังดูให้ดี, **ไม่ไร้ร่างกาย**. สัตว์ทั้งหลายจึงมีจิตใจ ถูกกักขังเหมือนกับติดคุกติดตะราง; **ยังติดแน่นยังไม่หลุด ยังไม่พ้น** จากโลกทุกโลก **ไม่โลกนั้นก็โลกนี้**. ถ้าอธิบายกันให้ละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่าในวันหนึ่งๆ นี้ มันมีโลกหลายชนิดเกิดขึ้นในจิตใจ : คิดอย่างมนุษย์ก็เป็นโลกมนุษย์, คิดอย่างเทวดาก็เป็นโลกเทวดา, คิดอย่างพรหมก็เป็นโลกอย่างพรหม.

ตรงนี้จะขอเวลานิดหน่อยเพื่ออธิบายว่า **บางชั่วโม่งหลงไหลในกามารมณ์** ทางเพศ; **นั่นก็ติดคุกอย่างเทวโลก**.

ที่นี้ถ้ามันได้มาอย่างดี อย่างในเรื่องกามารมณ์ชั้นสูงสุด ก็เรียกว่า **มารโลก คือปรินิหมิตวสวัตตี**. คำว่า **มารโลก** นี้ อย่าเข้าใจผิดว่าเป็นโลกของยักษ์ของมาร ที่ดุร้าย น่าเกลียดและน่ากลัว. คำว่ามารโลก **เป็นชื่อของสวรรค์ชั้นปรินิหมิตวสวัตตี คือสุดยอด**, เป็นชั้นกามารมณ์ทางเพศสุดยอด. ที่ว่าสุดยอดนั้น สุดยอดในทางที่มีคนคอยอำนวยความสะดวกอย่างทุกประการ อย่างสุดที่จะคอยอำนวยความสะดวกให้แก่กันและกันได้. สวรรค์ชั้นต่ำๆ ลงมาเช่นชั้นยามา ชันดุสิต อย่างนี้ยังไม่ถึงอย่างนั้น. สวรรค์ชั้นต่ำๆ ยังไม่เรียกว่ามารโลก คงเรียกว่าเทวโลกตามธรรมดา; **ส่วนสวรรค์ชั้นสูงสุดในทางกามารมณ์เรียกว่ามารโลก** **ถึงถึง ปรินิหมิตวสวัตตี** คือโลกที่เต็มไปด้วยกามารมณ์ที่มีคนคอยอำนวยความสะดวก.

พรหมโลก นั้นคือว่างพักพ่อนจากกามารมณ์ หยุดอยู่ในความสงบ. เมื่อคนเราในเดี๋ยวนี้จิตใจขึ้นมาในทางกามารมณ์ได้พักหนึ่ง แล้วมันก็ทรุดลง นั่งลง พัก เหนื่อยต้องการความสงบ. มนุษย์เราติดอยู่ด้วยกันทุกโลก, ผลัดกันติดโลกนี้ที่ โลกโน้นที่อย่างนี้จึงว่าติดอยู่ในเทวโลก มารโลก พรหมโลก ทั้งเทวดาและมนุษย์ ทั้งสมณะและพราหมณ์. นี่เป็นเรื่องที่แสดงถึงความติดจมอยู่ในโลก.

คำตรัสแสดง **เรื่องการพ้นจากโลก** มีว่า : ภิกษุทั้งหลาย, เมื่อใดสัตว์ทั้งหลายรู้แจ้งชัดตามที่เป็นจริง ซึ่งอัสสาทะ ซึ่งอาทีนวะ และนิสสรณะของโลกแล้ว; เมื่อนั้นแหละสัตว์ทั้งหลายจึงจะมีใจไม่ถูกกักขัง ออกมาได้ หลุดพ้นไปได้ จากโลกนี้ จากเทวโลก มารโลก พรหมโลก จากสัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์ ทั้งสมณะ และพราหมณ์. มีถ้อยคำสั้น ๆ เท่ากันแต่ตรงกันข้าม คือ **ต้องรู้แจ้งประจักษ์ชัดด้วยปัญญาตามที่เป็นจริง**, คือรู้สึกด้วยใจจริง ถึงขนาดที่จะมีความเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจ คือเบื่อหน่ายคลายกำหนด ว่าเสน่ห์ยั่วชวนของโลกเป็นอย่างไร, ความเลวทรามของโลกนั้นเองเป็นอย่างไร, แล้วทางออกมาเสียให้พ้นจากเรื่องอย่างนั้นเป็นอย่างไร, **เมื่อนั้นแหละจึงจะออกได้**. ฉะนั้นจึงไม่มีทางอื่น นอกจากจะศึกษากันอย่างแท้จริง ด้วยการรู้จักตัวจริง ไม่ใช่ฟังคนอื่นบอก; จินตมโนเห็นด้วยจิตใจ แล้วเกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด.

ส่วนเรื่องเบ็ดเตล็ด ที่ควรจะเข้าใจกันไว้ด้วย ในข้อนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : **ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย, สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด ยังไม่รู้แจ้งชัดซึ่งอัสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ ของโลกตามเป็นจริงแล้ว เราไม่นับว่าสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เป็นสมณะจริงในสมณะทั้งหลาย; ไม่นับว่าเป็นพราหมณ์จริงในพราหมณ์ทั้งหลาย. อนึ่งสมณะและพราหมณ์เหล่านั้น ไม่ได้กระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยังเองซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะและพราหมณ์อยู่ในปัจจุบันนี้แล้ว.**

อธิบายว่าพวกที่อ้างตัวเองเป็นพราหมณ์ก็ดี เป็นสมณะก็ดี ถ้าเขาไม่รู้แจ้งชัดในเรื่องทั้ง ๓ นี้ คือ เรื่อง **อัสสาทะของโลก อาทีนวะของโลก นิสสรณะของโลกแล้ว**; พระพุทธเจ้าท่าน **ไม่ถือว่า** นั้นเป็นสมณะจริง แต่เป็นสมณะเก้; นั้นไม่ใช่พราหมณ์จริง แต่เป็นพราหมณ์เก้; สมณะและพราหมณ์พวกนี้ไม่ได้รับประโยชน์อะไร จากการเป็นสมณะและพราหมณ์เลย. **“เป็นสมณะและพราหมณ์ที่**

ไม่ได้ประโยชน์อะไร จากการเป็นสมณะและพราหมณ์เลย” ; ^{๕๖}นี้ฟังดูให้ตี ๆ กัน
ทุกคนทั้งภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ว่าจะเป็นสมณะเก๊ พราหมณ์เก๊ ; ^{๕๗}ซึ่ง
รวมมาถึง อุบาสกเก๊ อุบาสิกาเก๊ ภิกษุเก๊ สามเณรเก๊ อะไรได้ด้วย ; ^{๕๘}เพราะว่า
ไม่รู้เรื่องทั้ง ๓ ^{๕๙}นี้ตามที่แท้จริง.

ในส่วนที่ตรงกันข้าม พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : ^{๖๐}ภิกษุทั้งหลาย, ส่วน
สมณะและพราหมณ์เหล่าใครรู้แจ้งชัด ซึ่งอัสสาหะ อาทีนวะ และนิสสณะของโลก
อย่างถูกต้องตามที่แท้จริง ; ^{๖๑}สมณะและพราหมณ์เหล่านั้นเราตถาคตถือว่าเป็นสมณะ
ในสมณะทั้งหลาย เป็นพราหมณ์ในพราหมณ์ทั้งหลาย. ^{๖๒}อนึ่งสมณะและพราหมณ์
ทั้งหลายเหล่านั้น “^{๖๓}ย่อมกระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งของตนเอง ซึ่งเป็นประโยชน์
แห่งความเป็นสมณะและพราหมณ์สำเร็จอยู่ได้ในปัจจุบันนี้”. ข้อความนี้ตรงกันข้าม
กับที่แล้มาแล้ว เห็นได้ง่าย ๆ ว่า ^{๖๔}ต่อเมื่อรู้เรื่อง ๓ ^{๖๕}เรื่องนี้ประจักษ์ชัดด้วยปัญญาคตาม
เป็นจริง ^{๖๖}จึงจะเป็นสมณะจริง เป็นพราหมณ์จริง ; ^{๖๗}แล้วได้รับประโยชน์จากการ
เป็นสมณะและพราหมณ์นั้น.

ที่นี้มีเรื่องที่ตรัสต่อไปอีกนิดหน่อย ก่อนจะจบพระสูตรนี้ว่า : ^{๖๘}ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย, การร้องเพลงเป็นการร้องให้ในธรรมวินัยของพระอรียะ, การพ้อนรำ
เป็นอาการของคนบ้าในวินัยของพระอรียะ, การหัวเราะคือความเป็นเด็กอ่อนนอนเบาะ
ในวินัยของพระอรียะ ; ^{๖๙}เพราะเหตุนั้นพึงละเสียโดยเด็ดขาด ซึ่งการขับร้องและการ
พ้อนรำ หากเมื่อเกิดกรรมปราโมทย์ขึ้นแก่เธอทั้งหลายแล้ว ^{๗๐}พึงกระทำแต่ความอัมมัม
เถิด.

ในที่นี้ทรงแสดงเรื่อง ๓ เรื่องที่น่าสนใจ แต่ทุกเรื่องนั้นแสดงให้เห็นว่า
“คนหลงกับคนไม่หลง” นั้น ต่างกันอย่างไรร, คนหลงนั้นก็จมโลก, ส่วนคนไม่หลง

ขึ้นเหนือโลก. นี่ทรงแสดงว่า การร้องเพลงนั้นคือการร้องให้; **ในหมู่พระ-
อริยเจ้าถือว่าการร้องเพลงนั้นคือการร้องให้** แต่ชาวโลกผู้นิยมหลงใหลในการร้องเพลง
นั้น ไม่รู้สึกว่ามันเป็นการร้องให้ เห็นเป็นการร้องเพลงสนุกสนาน. ในพวก
พระอริยเจ้าถือว่าการร้องเพลงเป็นการร้องให้ ก็ต้องอธิบายไปในทางที่ว่า เป็นการ
ร้องให้ทางวิญญาณ คือมันถูกกิเลสบีบคั้น จึงได้ตะเบ็งเสียงหลับตา น้ำตาไหล
อยู่ได้ เหมือนกับการร้องให้.

สรุปเอาแต่ใจความก็คือว่า พระอริยเจ้าทั้งหลายถือว่า **การร้องเพลงนั้น
น่าละอาย น่ารังเกียจเหมือนกับการร้องให้, การเดินรำการพ้อนรำนั้น** พระอริยเจ้า
ถือว่า **เป็นอาการของคนบ้า.** เดียวนี้เขาเดินรำกันทั่วโลก เขานิยมยกย่องเป็นศิลปะ
เป็นเครื่องมือสังคม ล้วนแต่มีอานิสงส์มากมายทั้งนั้น; แต่ในวินัยของพระ-
อริยเจ้าถือว่าเป็นอาการของคนบ้า, แล้วก็ต้องเป็นบ้าทางวิญญาณอีกตามเคย, จึงได้
อุทิศสัจจุสัจจนมาเดินโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ตามแต่จะให้ทำท่าทางอย่างไร
ก็ทำไป. เดียวนี้อุตริวิธการมากเกินไป ถึงกับว่าแทบจะเปลือยกายเดินรำ มันก็ยิ่ง
เป็นอาการของคนบ้ามากขึ้นไปกว่าเดิม.

การหัวเราะนั้น ในหมู่พระอริยเจ้าถือว่า ความเป็นเด็กอ่อนนอนเบา;
นี้ต้องทำในใจถึงเด็กเพิ่งคลอด นอนยิ้มแหยอยู่ตลอดเวลาในเบา มีอาการอย่างไร.
พระอริยเจ้าถือว่าการหัวเราะของคนเราตามธรรมดา คืออะไรก็หัวเราะ อะไรก็หัวเราะ,
หัวเราะพรวดพราด; แสดงให้เห็นพ่นอย่างพรวดพราด; อย่างนี้เรียกว่าการหัวเราะใน
ที่นี้ ถือว่าเป็นอาการของเด็กอ่อนนอนเบา; มันก็เป็นเรื่องโง่หรืออ่อนหรือเป็นพาล,
พาลแปลว่าอ่อน; คนแก่ ๆ กลายเป็นเด็กไปก็อย่างนี้.

ที่นี้ตรัสสรุปความว่าในสิ่งทั้ง ๓ นั้น **เรื่องการร้องเพลงและการพ้อนรำนั้น
พึงกระทำ เสอฐมา. เสอฐมา นี้แปลว่า พังทลายสะพานนั้นเสีย : เสอฐ** แปลว่า

สะพาน, ขาตะ แปลว่า ทำลายเสีย, ทำลายสะพานเสียอย่าให้เดินไปมากันได้; ก็คือเว้นเด็ดขาด ละเด็ดขาด ชนิดที่เกี่ยวข้อกันไม่ได้อีกต่อไป; ^๕นี้เรียกว่าทำเสตมุต. ส่วน การหัวเราะ ^๕นั้น ถ้ามีกำลังของความบีบแถมและปรามอภัยเกิดขึ้นมาอย่างถูกต้องโดยธรรมแล้ว ^๕ก็พึงทำแต่อาการขมขื่นแถม; พระพุทธเจ้าท่านขออย่างนี้ ว่าอย่าถึงกับหัวเราะแสดงฟันเลย.

ในอาการ ๓ อย่าง แสดงความหลงของบุคคลผู้จะจมอยู่ในโลกนั้น คือ การร้องเพลง การเดินรำ หรือ การหัวเราะ อันเป็นสัญลักษณ์ของคนหลง คนไม่รู้จักโลก คือ คนจมอยู่ในโลก. ^๕นี้ไปคิดเอาเองก็พอจะเห็นได้ว่า : คนไม่รู้จักโลกเท่านั้น จึงจะหลงอยู่ได้ในโลกนี้ ด้วยการเดินรำ ด้วยการร้องเพลง ด้วยการหัวเราะร่วนตลอดวัน; แต่พอเริ่มรู้จักโลกขึ้นมา มันก็หยุดได้.

สำหรับการปฏิบัตินี้ ถ้าเวลานยังจมโลกอยู่ ก็ต้องพยายามที่จะรอดอนตนขึ้นมา; ละเว้นสิ่งไม่ควรละเว้นได้ โดยเด็ดขาด; ที่เว้นไม่ไหวก็อย่าทำให้มากนัก เช่น หัวเราะนี้เอาแต่เพียงขมขื่น. ^๕นี่ก็คืออุทาหรณ์หรือตัวอย่างอันแสดงถึงการจมโลก และการที่จะอยู่เหนือโลกโดยวิธีอย่างนี้.

ในที่สุดก็ตรัสว่า : ^๕ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ความอึดหนำในการเสพลิงทั้ง ๓ อย่างย่อมไม่มี. ^๕สิ่งทั้ง ๓ อย่างนั้นคืออะไร? คือความหลับหนึ่ง, การดื่มสุราเมรัยหนึ่ง, การประกอบกิจของบุคคลผู้อยู่กันเป็นคู่คือเมถุนธรรมหนึ่ง; ^๕ความอึดหนำในการเสพลิงทั้ง ๓ นี้ไม่มีแล้ว. ^๕นี้ก็แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่จะทำให้หลงหรือจมอยู่ภายใต้โลกนั้น ก็คือสิ่งที่ไม่รู้จก้อมสำหรับบุคคลประเภทนั้น : การแสวงหาความสุขจากการนอน การดื่มสุราเมรัย การประกอบกิจกรรมระหว่างเพศ เป็นสิ่งที่อึดไม่ได้สำหรับบุคคลเหล่านั้น; เพราะฉะนั้นก็ถือเอาอาการนี้เองว่า เป็นอาการที่จมโลก. ^๕ฉะนั้นผู้ใดอึด จนระอา จนเบื่อ ก็ถูกจัดไว้ในพวกที่อยู่เหนือโลก; อำนาจของโลก

ในส่วนนี้บิณฑกไม่ได้; คือจิตใจมีภาวะอยู่เหนือความบีบคั้นของโลก, เหนือความไม่อม ๓ อย่างดังกล่าวมา.

นี้เราเห็นได้ทันทีว่ามันเป็นเรื่องที่ เป็นเรื่องเดียวนี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว; **ความขมขื่นเสียจากอำนาจบีบคั้นของโลกนั้น มันต้องเป็นเรื่องทำกันที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว;** แม้ที่สุดจะไม่ต้องรอต่อแก้ต่อเฉพาะกิจดี. แต่ถ้าเราพิจารณาดูให้ดีว่า ถ้าประกอบกระทำประพฤตินั้นในสิ่งเหล่านี้ด้วยสติสัมปชัญญะแล้ว ไม่ทำไรก็จะเกิดความเบื่อหน่าย; แต่ถ้าทำไปด้วยความลุ่มหลงตลอดเวลาแล้ว ก็ยากที่จะเกิดความเบื่อหน่าย. ฉะนั้น **การมีสติสัมปชัญญะ ประกอบกระทำสิ่งใด ที่ตนต้องกระทำนั้น มีประโยชน์มาก;** คือว่าสติสัมปชัญญะนั้นจะ **ทำให้รู้จักสิ่งที่ควรรู้จักทั้ง ๓ นั้นโดยเร็ว :** คือ รู้จักอัสสาทะ เสน่ห์อันชั่วร้ายของโลก, อาทินวะโทษอันต่ำทรามของโลก, และ นิสสรณะ คืออุปายเป็นเครื่องออกไปพ้นจากโลก.

เท่าที่บรรยายมาทั้งหมดนี้ ก็ควรจะสรุปความกันเสียทีในตอนสุดท้ายนี้ ซึ่งจะขอยืนยันอยู่เสมอตลอดไปว่า **หลักปฏิบัติเกี่ยวกับโลกุตตระ คือภาวะที่อยู่เหนือโลกนั้น ต้องที่นี้และเดี๋ยวนี้ มิใช่ต่อตายแล้ว.** ให้ถือว่าคำว่า “โลกุตตระ” นั้นแปลว่า “ภาวะของจิตที่อยู่เหนืออำนาจบีบคั้นของโลก”, ลักษณะหรือภาวะของจิตที่อยู่เหนือการบีบคั้นของโลก คือโลกบีบคั้นไม่ได้.

“โลก” ในที่นี้ก็คือสิ่งที่ปวงที่จะเข้าไปสู่จิตใจ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเอง เป็น ๖ ทาง สิ่งที่มีค่าแก่กิเลสตัณหาของมนุษย์ก็คืออารมณ์ทั้ง ๖ นี้; ฉะนั้น โลกนี้มีค่า มีราคา ก็เพราะมันให้สิ่งที่ปวงที่เป็นอารมณ์ทั้ง ๖ เข้าสู่จิตใจทั้ง ๖ ทาง. เราเห็นได้ทันทีว่า เดียวนี้ในโลกเขาชวนชวาทกันเป็นการใหญ่ แทบจะพลิกแผ่นดินทั้งโลกให้ทั่วถึง **เพื่อค้นหาอะไรที่ลึกลับ;** มันก็ **ไม่พ้นไปจากสิ่งทั้ง ๖ นี้** คือสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกเอิร์ดอรร้อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่า **อัสสาทะ เสน่ห์ หรือเหยื่อล่อในโลก** นั้นเอง.

สิ่งทั้งปวงระบุไปยังเรื่องจิตใจเท่านั้น อันเป็นตัวการสำคัญ; ส่วนร่างกายนั้นมันไปตามอำนาจของจิตใจ : จิตใจเป็นผู้สร้างร่างกายให้เคลื่อนไหวกระทำไปตามอำนาจของจิตใจ. ฉะนั้น **เราจึงควบคุมจิตใจแล้วจะเป็นการควบคุมอื่น ๆ ทั้งหมด**; ส่วนร่างกายที่จะต้องเป็นไปตามอำนาจวิบากกรรมนั้น เราเรียกว่าเศษ หรือส่วนน้อย, เป็นเรื่องส่วนน้อย ที่ผลกระทบแต่หนหลังจะมาถึงบ้าง นั้นมันเป็นส่วนน้อย ไม่มากมายเหมือนทรายอะไร; **สิ่งที่มาบีบคั้นหนักที่สุด ก็คือกิเลสหรือความโง่ ความหลง และเคเหวน.**

ถ้าหากว่าจะมองให้ละเอียดไปถึงความเกี่ยวเนื่องกันทางสังคม อำนาจทางสังคม ความบีบคั้นทางสังคม ที่เข้ามาเกี่ยวข้องบ้าง นั้นมันก็เล็กน้อย เหมือนกับเรื่องของวิบากกรรมแต่หนหลัง; อย่าถือเป็นเรื่องใหญ่เลย. **เรื่องใหญ่ก็คือการบีบคั้นของกิเลส ตัณหา อวิชชา** อย่างที่กล่าวมาแล้ว. **เมื่อใดจิตอยู่เหนือความบีบคั้นเหล่านี้ ได้ เรียกว่าโลกุตตรธรรม,** คือภาวะของจิตที่อยู่เหนือการบีบคั้นของโลก.

ทีนี้เราก็ก้าวความสู่ธรรมแก่พระธรรม **แก่พระพุทธเจ้าบ้าง : อย่าเห็นว่าเป็นเรื่องเหลววิสัยในการที่เราจะเอาชนะสิ่งบีบคั้นเหล่านี้;** ตามธรรมดา มันก็ไม่ได้บีบคั้นอยู่ตลอดเวลา เรายังมีความประจวบเหมาะที่มีจิตใจจมไปในทางที่จะหยุด ในการที่จะพักผ่อน ในการที่จะหาความสงบ. เราต้องการความปลอดภัย ความไม่มีอะไรบกวน ความเงียบ ความสงบ ความสงบ ความจิตสนิท เหมือนกับเราไปกินน้ำตาล น้ำหวานอะไรเข้ามาก ๆ; ในที่สุดก็อยากจะกินน้ำที่จิตสนิท. จิตใจก็เหมือนกัน มันก็มีธรรมชาติที่จะเป็นอย่างนั้นอยู่ในตัว; แต่ว่าเจ้าของจิตใจเจ้าของไม่สนับสนุน ไม่ให้ออกาสแก่จิตที่จะเป็นไปในทางนั้น.

จิตที่ประกอบอยู่ด้วยอวิชชา นี่แหละไปให้ออกาส หรือ **อำนาจให้แก่อัสสาหะในโลก ที่จะมารอบจำกัด;** เจ้าของก็พลอยโง่ว่า ชาตินี้ไม่ต้องรื้อไม่ต้องถอนกันแล้ว ปล่อยไปอย่างนั้นจนเข้าโรงไปดีกว่า; ยอมสนุกสนานไปกับความ

ทุกชั้น. คนหลงระเริงกันอยู่ เลยเกิดลัทธิที่ว่า : ก็นัดมรณาเร่งเต็มที่ ไม่ต้องมีหยุด ไม่ต้องมีหย่อน รีบทำเร็ว ๆ พรุ่งนี้เราอาจจะตายเสียก็ได้ อย่างนี้เป็นต้น; การบูชาความเป็นทาสของโลกก็เกิดขึ้น กลายเป็นสังคม เป็นสมาคม ที่บูชาความเป็นทาสของโลก.

นี้เรียกว่า **โลกียธรรม** : ภาวะของจิตที่พัวพันอยู่กับโลก, ตรงกันข้ามจาก **โลกุตตรธรรม** คือภาวะของจิตที่อยู่เหนือการบีบคั้นของโลก. ถ้าเรา **จะรู้จักให้ดีขึ้น ๒ อย่าง ต้องศึกษาจากจิตใจ, และศึกษาให้เป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่มีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ หอสมควร.** เมื่อมาอยู่ในที่ที่มีการแวดล้อมพอให้จิตใจสะอาด สว่าง สงบ บ้างแล้ว ก็จงพยายามศึกษาให้เข้าใจให้ถึงที่สุด. **อย่าไปมัวคิดเสียว่า ต้องอีกหลายร้อยชาติจึงจะอยู่เหนือโลก;** คิดอย่างนั้นเป็นคนบ้าคิด; เพราะว่า เป็นทุกข์ทรมานอยู่ที่นั่นและเดี๋ยวนี้ มีปัญหาอยู่ที่นั่นและเดี๋ยวนี้, แล้วจะไปคอยแก้ ปัญหาต่อตายแล้ว; นี่เป็นคนบ้าคิด.

เราจงพยายามขยายเวลาที่จิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่งนี้ **ให้กว้างออกไป ๆ ยาวออกไป ๆ** ช่วงเวลาที่จิตเป็นทุกข์ทรมานมันก็หดสั้นเข้า; แล้วก็ถึงความเต็มบริบูรณ์ในการมีจิตอยู่เหนือการบีบคั้นของโลกได้สักวันหนึ่ง. พระพุทธเจ้า ท่านก็ตรัสว่า **“นิพพานมีอยู่ในร่างกายที่ชาวประมาณว่าหนึ่งที่ยังเป็น ๆ. ยังเป็น ๆ คอทนและเคียน”.**

ขอให้ช่วยระลึกนึกถึงพระพุทธดำรัสข้อนี้ไว้บ่อย ๆ ว่า **ในร่างกายที่ยังเป็น ๆ จะหาพบนิพพาน คายแล้วไม่มีทางจะหาพบ.** ขอให้ทุก ๆ ท่านสนใจให้เป็นอย่างยิ่ง ในสิ่งที่เรียกว่า **โลกุตตรธรรม คือภาวะที่จิตใจอยู่เหนือการบีบคั้นของโลก และต้องเป็นสิ่งสมทนและเคียน ในชีวิตที่ยังเป็น ๆ นี้** ให้สำเร็จประโยชน์ด้วยกันทุกคนเทอญ.

คำบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

พิมพ์ที่ หจก.การพิมพ์พระนคร ๗๒-๗๖ ถนนบรมศาสดา (แยกถนนบุญศิริ) กรุงเทพฯ ๒
นางอารี จุฑารักษ์เปี่ยม ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๒๕ โทร. ๒๒๑๒๓๓๗